Risale-i Nur Külliyatından

Küçük Sözler

Hem kendini başıboş zannetme. Zira şu misafirhane-i dünyada nazar-ı hikmetle baksan, hiçbir şeyi nizamsız gayesiz göremezsin. Nasıl sen nizamsız, gayesiz kalabilirsin?

Müellifi
Bediüzzaman
Said Nursi

KÜÇÜK SÖZLER

Müellifi

Bedîüzzaman Said Nursî

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَ بِهِ نَسْتَعِينُ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

Ey kardeş! Benden birkaç nasihat istedin. Sen bir asker olduğun için askerlik temsilâtıyla, sekiz hikâyecikler ile birkaç hakikatı nefsimle beraber dinle. Çünki ben nefsimi herkesten ziyade nasihata muhtaç görüyorum. Vaktiyle sekiz âyetten istifade ettiğim sekiz sözü biraz uzunca nefsime demiştim. Şimdi kısaca ve avam lisanıyla nefsime diyeceğim. Kim isterse beraber dinlesin.

Birinci Söz

“Bismillah” her hayrın başıdır. Biz dahi başta ona başlarız. Bil ey nefsim, şu mübarek kelime İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcudatın lisan-ı haliyle vird-i zebanıdır. “Bismillah” ne büyük tükenmez bir kuvvet, ne çok bitmez bir bereket olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciğe bak dinle. Şöyle ki:

Bedevi Arab çöllerinde seyahat eden adama gerektir ki, bir kabîle reisinin ismini alsın ve himayesine girsin. Tâ şakilerin şerrinden kurtulup hacatını tedarik edebilsin. Yoksa tek başıyla hadsiz düşman ve ihtiyacatına karşı perişan olacaktır. İşte böyle bir seyahat için iki adam, sahraya çıkıp gidiyorlar. Onlardan birisi mütevazi idi. Diğeri mağrur… Mütevazii, bir reisin ismini aldı. Mağrur, almadı… Alanı, her yerde selâmetle gezdi. Bir katı-üt tarîke rast gelse, der: “Ben, filan reisin ismiyle gezerim.” Şaki defolur, ilişemez. Bir çadıra girse, o nam ile hürmet görür. Öteki mağrur, bütün seyahatinde öyle belalar çeker ki, tarif edilmez. Daima titrer, daima dilencilik ederdi. Hem zelil, hem rezil oldu.

İşte ey mağrur nefsim! Sen o seyyahsın. Şu dünya ise, bir çöldür. Aczin ve fakrın hadsizdir. Düşmanın, hacatın nihayetsizdir. Madem öyledir; şu sahranın Mâlik-i Ebedî’si ve Hâkim-i Ezelî’sinin ismini al. Tâ, bütün kâinatın dilenciliğinden ve her hâdisatın karşısında titremeden kurtulasın.

Evet, bu kelime öyle mübarek bir definedir ki: Senin nihayetsiz aczin ve fakrın, seni nihayetsiz kudrete, rahmete rabtedip Kadîr-i Rahîm’in dergâhında aczi, fakrı en makbul bir şefaatçı yapar. Evet, bu kelime ile hareket eden, o

adama benzer ki: Askere kaydolur. Devlet namına hareket eder. Hiçbir kimseden pervası kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şeye karşı dayanır.

Başta demiştik: Bütün mevcudat, lisan-ı hal ile Bismillah der. Öyle mi?

Evet, nasılki görsen: Bir tek adam geldi. Bütün şehir ahalisini cebren bir yere sevketti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakînen bilirsin; o adam kendi namıyla, kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir. Devlet namına hareket eder. Bir padişah kuvvetine istinad eder.

Öyle de her şey, Cenab-ı Hakk'ın namına hareket eder ki; zerrecikler gibi tohumlar, çekirdekler başlarında koca ağaçları taşıyor, dağ gibi yükleri kaldırıyorlar. Demek herbir ağaç, "Bismillah" der. Hazine-i Rahmet meyvelerinden ellerini dolduruyor, bizlere tablacılık ediyor. Her bir bostan, "Bismillah" der. Matbaha-i Kudret'ten bir kazan olur ki; çeşit çeşit pekçok muhtelif leziz taamlar, içinde beraber pişiriliyor. Herbir inek, deve, koyun, keçi gibi mübarek hayvanlar "Bismillah" der. Rahmet feyzinden bir süt çeşmesi olur. Bizlere, Rezzak namına en latif, en nazif, âb-ı hayat gibi bir gıdayı takdim ediyorlar. Herbir nebat ve ağaç ve otların ipek gibi yumuşak kök ve damarları, "Bismillah" der. Sert olan taş ve toprağı deler geçer. Allah namına, Rahman namına der, her şey ona müsahhar olur.

Evet havada dalların intişarı ve meyve vermesi gibi, o sert taş ve topraktaki köklerin kemal-i sühuletle intişar etmesi ve yer altında yemiş vermesi; hem şiddet-i hararete karşı aylarca nazik, yeşil yaprakların yaş kalması; tabiiyunun ağzına şiddetle tokat vuruyor. Kör olası gözüne parmağını sokuyor ve diyor ki: En güvendiğin salabet ve hararet dahi, emir tahtında hareket ediyorlar ki; o ipek gibi yumuşak damarlar, birer asâ-yı Musa (A.S.) gibi فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ emrine imtisal ederek taşları şakk eder. Ve o sigara kâğıdı gibi ince nazenin yapraklar, birer a'zâ-yı İbrahim (A.S.) gibi ateş saçan hararete karşı يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَ سَلاَمًا âyetini okuyorlar.

Madem her şey manen “Bismillah” der. Allah namına Allah’ın nimetlerini getirip bizlere veriyorlar. Biz dahi “Bismillah” demeliyiz. Allah namına vermeliyiz. Allah namına almalıyız. Öyle ise, Allah namına vermeyen gafil insanlardan almamalıyız…

Sual: Tablacı hükmünde olan insanlara bir fiat veriyoruz. Acaba asıl mal sahibi olan Allah, ne fiat istiyor?

Elcevab: Evet o Mün’im-i Hakikî, bizden o kıymetdar nimetlere, mallara bedel istediği fiat ise; üç şeydir. Biri: Zikir. Biri: Şükür. Biri: Fikir’dir. Başta “Bismillah” zikirdir. Âhirde “Elhamdülillah” şükürdür. Ortada, bu kıymetdar hârika-i san’at olan nimetler Ehad-i Samed’in mu’cize-i kudreti ve hediye-i rahmeti olduğunu düşünmek ve derketmek fikirdir. Bir padişahın kıymetdar bir hediyesini sana getiren bir miskin adamın ayağını öpüp, hediye sahibini tanımamak ne derece belâhet ise, öyle de; zahirî mün’imleri medih ve muhabbet edip, Mün’im-i Hakikî’yi unutmak; ondan bin derece daha belâhettir.

Ey nefis! böyle ebleh olmamak istersen; Allah namına ver, Allah namına al, Allah namına başla, Allah namına işle. Vesselâm.

* * *

İkinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

İmanda ne kadar büyük bir saadet ve nimet ve ne kadar büyük bir lezzet ve rahat bulunduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir vakit iki adam, hem keyif, hem ticaret için seyahate giderler. Biri hodbin, tali'siz bir tarafa; diğeri Hudabin, bahtiyar diğer tarafa sülûk eder, giderler.

Hodbin adam, hem hodgâm, hem hodendiş, hem bedbîn olduğundan bedbînlik cezası olarak nazarında pek fena bir memlekete düşer. Bakar ki: Her yerde âciz bîçareler, zorba müdhiş adamların ellerinden ve tahribatlarından vaveylâ ediyorlar. Bütün gezdiği yerlerde böyle hazîn, elîm bir hali görür. Bütün memleket, bir matemhane-i umumî şeklini almış. Kendisi şu elîm ve muzlim haleti hissetmemek için sarhoşluktan başka çare bulamaz. Çünki herkes ona düşman ve ecnebi görünüyor. Ve ortalıkta dahi, müdhiş cenazeleri ve me'yusane ağlayan yetimleri görür. Vicdanı, azab içinde kalır.

Diğeri Hüdabîn, Hüdaperest ve Hakendiş, güzel ahlâklı idi ki: Nazarında pek güzel bir memlekete düştü. İşte bu iyi adam, girdiği memlekette bir umumî şenlik görüyor. Her tarafta bir sürur, bir şehr-âyin, bir cezbe ve neş'e içinde zikirhaneler; herkes ona dost ve akraba görünür. Bütün memlekette yaşasınlar ve teşekkürler ile bir terhisat-ı umumiye şenliği görüyor. Hem tekbir ve tehlil ile mesrurane ahz-ı asker için bir davul, bir musikî sesi işitiyor. Evvelki bedbahtın hem kendi, hem umum halkın elemi ile müteellim olmasına bedel; şu bahtiyar, hem kendi, hem umum halkın

süruru ile mesrur ve müferrah olur. Hem güzelce bir ticaret eline geçer, Allah’a şükreder.

Sonra döner, öteki adama rastgelir. Halini anlar. Ona der: “Yahu sen divane olmuşsun. Bâtınındaki çirkinlikler, zahirine aksetmiş olmalı ki, gülmeyi ağlamak, terhisatı soymak ve talan etmek tevehhüm etmişsin. Aklını başına al, kalbini temizle. Tâ, şu musibetli perde senin nazarından kalksın, hakikatı görebilesin. Zira nihayet derecede âdil, merhametkâr, raiyet-perver, muktedir, intizam-perver, müşfik bir melikin memleketi, hem bu derece göz önünde âsâr-ı terakkiyat ve kemalât gösteren bir memleket, senin vehminin gösterdiği surette olamaz.” Sonra o bedbahtın aklı başına gelir, nedamet eder. “Evet, ben işretten divane olmuştum. Allah senden razı olsun ki, Cehennemî bir haletten beni kurtardın.” der.

Ey nefsim! Bil ki: Evvelki adam kâfirdir veya fâsık-ı gafildir. Şu dünya, onun nazarında bir matemhane-i umumiyedir. Bütün zîhayat, firak ve zeval sillesiyle ağlayan yetimlerdir. Hayvan ve insan ise; ecel pençesiyle parçalanan kimsesiz başıbozuklardır. Dağlar ve denizler gibi büyük mevcudat, ruhsuz, müdhiş cenazeler hükmündedirler. Daha bunun gibi çok elîm, ezici, dehşetli evham, küfründen ve dalaletinden neş’et edip, onu manen tazib eder.

Diğer adam ise; mü’mindir. Cenab-ı Hâlık’ı tanır, tasdik eder. Onun nazarında şu dünya, bir zikirhane-i Rahman, bir talimgâh-ı beşer ve hayvan ve bir meydan-ı imtihan-ı ins ü cândır. Bütün vefiyat-ı hayvaniye ve insaniye ise; terhisattır. Vazife-i hayatını bitirenler, bu dâr-ı fâniden, manen mesrurane, dağdağasız diğer bir âleme giderler. Tâ yeni vazifedarlara yer açılsın, gelip çalışsınlar. Bütün tevellüdat-ı hayvaniye ve insaniye ise; ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir. Bütün zîhayat, birer muvazzaf mesrur asker, birer müstakim memnun memurlardır. Bütün sadâlar ise, ya vazife başlamasındaki zikir ve tesbih ve paydostan gelen şükür ve tefrih veya işlemek neş’esinden neş’et eden nağamattır. Bütün mevcudat, o mü’minin nazarında, Seyyid-

i Kerim’inin ve Mâlik-i Rahîm’inin birer munis hizmetkârı, birer dost memuru, birer şirin kitabıdır. Daha bunun gibi pek çok latif, ulvî ve leziz, tatlı hakikatlar, imanından tecelli eder, tezahür eder.

Demek iman, bir manevî tûbâ-i Cennet çekirdeğini taşıyor. Küfür ise manevî bir zakkum-u Cehennem tohumunu saklıyor.

Demek selâmet ve emniyet, yalnız İslâmiyette ve imandadır. Öyle ise, biz daima اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى دِينِ الْاِسْلاَمِ وَ كَمَالِ الْاِيمَانِ demeliyiz...

* * *

Üçüncü Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
يَا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا

İbadet, ne büyük bir ticaret ve saadet; fısk ve sefahet, ne büyük bir hasaret ve helâket olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle…

Bir vakit iki asker, uzak bir şehre gitmek için emir alıyorlar. Beraber giderler; tâ, yol ikileşir. Bir adam orada bulunur, onlara der: "Şu sağdaki yol, hiç zararı olmamakla beraber, onda giden yolculardan ondan dokuzu büyük kâr ve rahat görür. Soldaki yol ise, menfaatı olmamakla beraber, on yolcusundan dokuzu zarar görür. Hem ikisi, kısa ve uzunlukta birdirler. Yalnız bir fark var ki, intizamsız, hükûmetsiz olan sol yolun yolcusu çantasız, silâhsız gider. Zahirî bir hıffet, yalancı bir rahatlık görür. İntizam-ı askerî altındaki sağ yolun yolcusu ise, mugaddi hülâsalardan dolu dört okkalık bir çanta ve her adüvvü alt ve mağlub edecek iki kıyyelik bir mükemmel mîrî silâhı taşımaya mecburdur…

O iki asker, o muarrif adamın sözünü dinledikten sonra şu bahtiyar nefer, sağa gider. Bir batman ağırlığı omuzuna ve beline yükler. Fakat kalbi ve ruhu, binler batman minnetlerden ve korkulardan kurtulur. Öteki bedbaht nefer ise, askerliği bırakır. Nizama tâbi olmak istemez, sola gider. Cismi bir batman ağırlıktan kurtulur, fakat kalbi binler batman minnetler altında ve ruhu hadsiz korkular altında ezilir. Hem herkese dilenci, hem her şeyden, her hâdiseden titrer bir surette gider. Tâ, mahall-i maksuda yetişir. Orada, âsi ve kaçak cezasını görür.

Askerlik nizamını seven, çanta ve silâhını muhafaza eden ve sağa giden nefer ise, kimseden minnet almayarak,

kimseden havf etmeyerek rahat-ı kalb ve vicdan ile gider. Tâ o matlub şehre yetişir. Orada, vazifesini güzelce yapan bir namuslu askere münasib bir mükâfat görür.

İşte ey nefs-i serkeş! Bil ki: O iki yolcu; biri muti'-i kanun-u İlahî, birisi de âsi ve hevaya tâbi insanlardır. O yol ise, hayat yoludur ki; âlem-i ervahtan gelip kabirden geçer, âhirete gider. O çanta ve silâh ise, ibadet ve takvadır.

İbadetin çendan zahirî bir ağırlığı var. Fakat manasında öyle bir rahatlık ve hafiflik var ki, tarif edilmez. Çünki âbid, namazında der: اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ Yani: "Hâlık ve Rezzak, ondan başka yoktur. Zarar ve menfaat, onun elindedir. O hem Hakîm'dir, abes iş yapmaz. Hem Rahîm'dir; ihsanı, merhameti çoktur" diye itikad ettiğinden her şeyde bir hazine-i rahmet kapısını bulur. Dua ile çalar. Hem her şeyi kendi Rabbisinin emrine müsahhar görür, Rabbisine iltica eder. Tevekkül ile istinad edip her musibete karşı tahassun eder. İmanı, ona bir emniyet-i tâmme verir.

Evet her hakikî hasenat gibi cesaretin dahi menbaı, imandır, ubudiyettir. Her seyyiat gibi cebanetin dahi menbaı, dalalettir. Evet tam münevver-ül kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek. Fakat meşhur bir münevver-ül akıl denilen kalbsiz bir fâsık feylesof ise; gökte bir kuyruklu yıldızı görse, yerde titrer. "Acaba bu serseri yıldız Arzımıza çarpmasın mı?" der; evhama düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terkettiler.)

Evet insan, nihayetsiz şeylere muhtaç olduğu halde; sermayesi hiç hükmünde... Hem nihayetsiz musibetlere maruz olduğu halde; iktidarı, hiç hükmünde bir şey... Âdeta sermaye ve iktidarının dairesi, eli nereye yetişirse o kadardır. Fakat emelleri, arzuları ve elemleri ve belaları ise; dairesi, gözü, hayali nereye yetişirse ve gidinceye kadar geniştir. Bu derece âciz ve zaîf, fakir ve muhtaç olan ruh-u beşere ibadet, tevekkül, tevhid, teslim; ne kadar azîm bir

kâr, bir saadet, bir nimet olduğunu, bütün bütün kör olmayan görür, derk eder.

Malûmdur ki: Zararsız yol, zararlı yola -velev on ihtimalden bir ihtimal ile olsa- tercih edilir. Halbuki mes'elemiz olan ubudiyet yolu, zararsız olmakla beraber ondan dokuz ihtimal ile bir saadet-i ebediye hazinesi vardır. Fısk ve sefahet yolu ise; -hattâ fâsıkın itirafıyla dahi- menfaatsız olduğu halde, ondan dokuz ihtimal ile şekavet-i ebediye helâketi bulunduğu; icma ve tevatür derecesinde hadsiz ehl-i ihtisasın ve müşahedenin şehadetiyle sabittir. Ve ehl-i zevkin ve keşfin ihbaratıyla muhakkaktır.

Elhasıl: Âhiret gibi, dünya saadeti dahi, ibadette ve Allah'a asker olmaktadır. Öyle ise, biz daima اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى الطَّاعَةِ وَالتَّوْفِيقِ demeliyiz. Ve müslüman olduğumuza şükretmeliyiz.

* * *

Dördüncü Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اَلصَّلاَةُ عِمَادُ اَلدِّينِ

Namaz, ne kadar kıymetdar ve mühim, hem ne kadar ucuz ve az bir masraf ile kazanılır, hem namazsız adam ne kadar divane ve zararlı olduğunu, iki kerre iki dört eder derecesinde kat'î anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, gör:

Bir zaman bir büyük hâkim, iki hizmetkârını, -herbirisine yirmidört altun verip- iki ay uzaklıkta has ve güzel bir çiftliğine ikamet etmek için gönderiyor. Ve onlara emreder ki: "Şu para ile yol ve bilet masrafı yapınız. Hem oradaki meskeninize lâzım bazı şeyleri mübayaa ediniz. Bir günlük mesafede bir istasyon vardır. Hem araba, hem gemi, hem şimendifer, hem tayyare bulunur. Sermayeye göre binilir."

İki hizmetkâr, ders aldıktan sonra giderler. Birisi bahtiyar idi ki, istasyona kadar bir parça para masraf eder. Fakat o masraf içinde efendisinin hoşuna gidecek öyle güzel bir ticaret elde eder ki; sermayesi birden bine çıkar.

Öteki hizmetkâr bedbaht, serseri olduğundan; istasyona kadar yirmiüç altununu sarfeder. Kumara-mumara verip zayi' eder, bir tek altunu kalır. Arkadaşı ona der: "Yahu, şu liranı bir bilete ver. Tâ, bu uzun yolda yayan ve aç kalmayasın. Hem bizim efendimiz kerimdir; belki merhamet eder, ettiğin kusuru afveder. Seni de tayyareye bindirirler. Bir günde mahall-i ikametimize gideriz. Yoksa iki aylık bir çölde aç, yayan, yalnız gitmeye mecbur olursun."

Acaba şu adam inad edip, o tek lirasını bir define anahtarı hükmünde olan bir bilete vermeyip, muvakkat bir

lezzet için sefahete sarfetse; gayet akılsız, zararlı, bedbaht olduğunu, en akılsız adam dahi anlamaz mı?

İşte ey namazsız adam ve ey namazdan hoşlanmayan nefsim!

O hâkim ise; Rabbimiz, Hâlıkımızdır. O iki hizmetkâr yolcu ise; biri mütedeyyin, namazını şevk ile kılar. Diğeri gafil, namazsız insanlardır. O yirmidört altun ise, yirmidört saat her gündeki ömürdür. O has çiftlik ise, Cennet'tir. O istasyon ise, kabirdir. O seyahat ise kabre, haşre, ebede gidecek beşer yolculuğudur. Amele göre, takva kuvvetine göre, o uzun yolu mütefavit derecede kat'ederler. Bir kısım ehl-i takva, berk gibi bin senelik yolu, bir günde keser. Bir kısmı da, hayal gibi ellibin senelik bir mesafeyi bir günde kat'eder. Kur'an-ı Azîmüşşan, şu hakikate iki âyetiyle işaret eder. O bilet ise, namazdır. Bir tek saat, beş vakit namaza abdestle kâfi gelir.

Acaba yirmiüç saatini şu kısacık hayat-ı dünyeviyeye sarfeden ve o uzun hayat-ı ebediyeye bir tek saatini sarfetmeyen; ne kadar zarar eder, ne kadar nefsine zulmeder, ne kadar hilaf-ı akıl hareket eder. Zira bin adamın iştirak ettiği bir piyango kumarına yarı malını vermek, akıl kabul ederse; halbuki kazanç ihtimali binde birdir. Sonra yirmidörtten bir malını, yüzde doksandokuz ihtimal ile kazancı musaddak bir hazine-i ebediyeye vermemek; ne kadar hilaf-ı akıl ve hikmet hareket ettiğini, ne kadar akıldan uzak düştüğünü, kendini âkıl zanneden adam anlamaz mı?

Halbuki namazda ruhun ve kalbin ve aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir. Hem namaz kılanın diğer mubah dünyevî amelleri, güzel bir niyet ile ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü, âhirete mal edebilir. Fâni ömrünü, bir cihette ibka eder.

* * *

Beşinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

Namaz kılmak ve büyük günahları işlememek, ne derece hakikî bir vazife-i insaniye ve ne kadar fıtrî, münasib bir netice-i hilkat-i beşeriye olduğunu görmek istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Seferberlikte bir taburda biri muallem, vazifeperver; diğeri acemî, nefisperver iki asker beraber bulunuyordu. Vazifeperver nefer, talime ve cihada dikkat eder, erzak ve tayinatını hiç düşünmezdi. Çünki anlamış ki; onu beslemek ve cihazatını vermek, hasta olsa tedavi etmek, hattâ indelhace lokmayı ağzına koymaya kadar devletin vazifesidir. Ve onun asıl vazifesi, talim ve cihaddır. Fakat bazı erzak ve cihazat işlerinde işler. Kazan kaynatır, karavanayı yıkar, getirir. Ona sorulsa: Ne yapıyorsun?

–Devletin angaryasını çekiyorum, der. Demiyor: Nafakam için çalışıyorum.

Diğer şikemperver ve acemî nefer ise, talime ve harbe dikkat etmezdi. "O, devlet işidir. Bana ne?" derdi. Daim nafakasını düşünüp onun peşine dolaşır, taburu terkeder, çarşıya gider, alış-veriş ederdi. Bir gün, muallem arkadaşı ona dedi:

–Birader, asıl vazifen, talim ve muharebedir. Sen, onun için buraya getirilmişsin. Padişaha itimad et. O, seni aç bırakmaz. O, onun vazifesidir. Hem sen, âciz ve fakirsin; her yerde kendini beslettiremezsin. Hem mücahede ve seferberlik zamanıdır. Hem sana âsidir der, ceza verirler. Evet iki vazife, peşimizde görünüyor. Biri, padişahın vazifesidir. Bazan biz onun angaryasını çekeriz ki, bizi

beslemektir. Diğeri, bizim vazifemizdir. Padişah bize teshilat ile yardım eder ki, talim ve harbdir.

Acaba o serseri nefer, o mücahid mualleme kulak vermezse, ne kadar tehlikede kalır anlarsın!

İşte ey tenbel nefsim! O dalgalı meydan-ı harb, bu dağdağalı dünya hayatıdır. O taburlara taksim edilen ordu ise, cem'iyet-i beşeriyedir. Ve o tabur ise, şu asrın cemaat-ı İslâmiyesidir. O iki nefer ise, biri feraiz-i diniyesini bilen ve işleyen ve kebairi terk ve günahları işlememek için nefis ve şeytanla mücahede eden müttaki müslümandır. Diğeri: Rezzak-ı Hakikî'yi ittiham etmek derecesinde derd-i maişete dalıp, feraizi terk ve maişet yolunda rastgelen günahları işleyen fâsık-ı hâsirdir. Ve o talim ve talimat ise, (başta namaz) ibadettir. Ve o harb ise; nefis ve heva, cin ve ins şeytanlarına karşı mücahede edip günahlardan ve ahlâk-ı rezileden kalb ve ruhunu helâket-i ebediyeden kurtarmaktır. Ve o iki vazife ise; birisi, hayatı verip beslemektir. Diğeri; hayatı verene ve besleyene perestiş edip yalvarmaktır, ona tevekkül edip emniyet etmektir.

Evet en parlak bir mu'cize-i san'at-ı Samedaniye ve bir hârika-i hikmet-i Rabbaniye olan hayatı kim vermiş, yapmış ise; rızıkla o hayatı besleyen ve idame eden de odur. Ondan başka olmaz… Delil mi istersin? En zaîf, en aptal hayvan; en iyi beslenir (Meyve kurtları ve balıklar gibi). En âciz, en nazik mahluk; en iyi rızkı o yer (Çocuklar ve yavrular gibi).

Evet vasıta-ı rızk-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile olmadığını; belki, acz u za'f ile olduğunu anlamak için balıklar ile tilkileri, yavrular ile canavarları, ağaçlar ile hayvanları müvazene etmek kâfidir.

Demek derd-i maişet için namazını terkeden, o nefere benzer ki: Talimi ve siperini bırakıp, çarşıda dilencilik eder. Fakat namazını kıldıktan sonra Cenab-ı Rezzak-ı Kerim'in matbaha-i rahmetinden tayinatını aramak, başkalara bâr olmamak için bizzât gitmek; güzeldir, mertliktir, o dahi bir ibadettir. Hem insan ibadet için halk olunduğunu, fıtratı ve cihazat-ı maneviyesi gösteriyor. Zira hayat-ı dünyeviyesine

lâzım olan amel ve iktidar cihetinde en edna bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat hayat-ı maneviye ve uhreviyesine lâzım olan ilim ve iftikar ile tazarru' ve ibadet cihetinde hayvanatın sultanı ve kumandanı hükmündedir.

Demek ey nefsim! Eğer hayat-ı dünyeviyeyi gaye-i maksad yapsan ve ona daim çalışsan, en edna bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer hayat-ı uhreviyeyi gaye-i maksad yapsan ve şu hayatı dahi ona vesile ve mezraa etsen ve ona göre çalışsan; o vakit hayvanatın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenab-ı Hakk'ın nazlı ve niyazdar bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misafiri olursun.

İşte sana iki yol, istediğini intihab edebilirsin. Hidayet ve tevfikı Erhamürrâhimîn'den iste…

* * *

Altıncı Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Nefis ve malını Cenab-ı Hakk'a satmak ve ona abd olmak ve asker olmak; ne kadar kârlı bir ticaret, ne kadar şerefli bir rütbe olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciği dinle:

Bir zaman bir padişah, raiyetinden iki adama, her birisine emaneten birer çiftlik verir ki; içinde fabrika, makine, at, silâh gibi her şey var. Fakat fırtınalı bir muharebe zamanı olduğundan, hiçbir şey kararında kalmaz. Ya mahvolur veya tebeddül eder gider.

Padişah, o iki nefere kemal-i merhametinden bir yaver-i ekremini gönderdi. Gayet merhametkâr bir ferman ile onlara diyordu:

Elinizde olan emanetimi bana satınız. Tâ, sizin için muhafaza edeyim, beyhude zayi' olmasın. Hem muharebe bittikten sonra size daha güzel bir surette iade edeceğim. Hem güya o emanet malınızdır, pek büyük bir fiat size vereceğim. Hem o makine ve fabrikadaki âletler, benim namımla ve benim tezgâhımda işlettirilecek. Hem fiatı, hem ücretleri, birden bine yükselecek. Bütün o kârı size vereceğim. Hem de siz, âciz ve fakirsiniz. O koca işlerin masarıfatını tedarik edemezsiniz. Bütün masarıfatı ve levazımatı, ben deruhde ederim. Bütün vâridatı ve menfaatı size vereceğim. Hem de terhisat zamanına kadar elinizde bırakacağım. İşte beş mertebe kâr içinde kâr…

Eğer bana satmazsanız, zâten görüyorsunuz ki, hiç kimse elindekini muhafaza edemiyor. Herkes gibi elinizden çıkacaktır. Hem beyhude gidecek, hem o yüksek fiattan

mahrum kalacaksınız. Hem o nâzik, kıymetdar âletler, mizanlar, istimal edilecek şahane madenler ve işler bulmadığından; bütün bütün kıymetten düşecekler. Hem idare ve muhafaza zahmeti ve külfeti başınıza kalacak. Hem emanette hıyanet cezasını göreceksiniz. İşte beş derece hasaret içinde hasaret…

Hem de bana satmak ise, bana asker olup benim namımla tasarruf etmek demektir. Âdi bir esir ve başıbozuğa bedel, âlî bir padişahın has, serbest bir yaver-i askeri olursunuz.

Onlar, şu iltifatı ve fermanı dinledikten sonra, o iki adamdan aklı başında olanı dedi:

–Baş üstüne, ben maaliftihar satarım. Hem, bin teşekkür ederim.

Diğeri mağrur, nefsi firavunlaşmış, hodbin, ayyaş, güya ebedî o çiftlikte kalacak gibi, dünya zelzelelerinden dağdağalarından haberi yok. Dedi:

–Yok! Padişah kimdir? Ben mülkümü satmam, keyfimi bozmam…

Biraz zaman sonra birinci adam öyle bir mertebeye çıktı ki, herkes haline gıbta ederdi. Padişahın lütfuna mazhar olmuş, has sarayında saadetle yaşıyor. Diğeri, öyle bir hale giriftar olmuş ki: Hem herkes ona acıyor, hem de “müstehak!” diyor. Çünki hatasının neticesi olarak hem saadeti ve mülkü gitmiş, hem ceza ve azab çekiyor.

İşte ey nefs-i pür-heves! Şu misalin dûrbîni ile hakikatın yüzüne bak. Amma o padişah ise, ezel-ebed Sultanı olan Rabbin, Hâlıkındır. Ve o çiftlikler, makineler, âletler, mizanlar ise, senin daire-i hayatın içindeki mâmelekin ve o mâmelekin içindeki cisim, ruh ve kalbin ve onlar içindeki göz ve dil, akıl ve hayal gibi zahirî ve bâtınî hâsselerindir. Ve o yaver-i ekrem ise, Resul-i Kerim’dir. Ve o ferman-ı ahkem ise, Kur’an-ı Hakîm’dir ki, bahsinde bulunduğumuz ticaret-i azîmeyi, şu âyetle ilân ediyor:

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Ve o dalgalı muharebe meydanı ise, şu fırtınalı dünya yüzüdür ki; durmuyor, dönüyor, bozuluyor ve her insanın aklına şu fikri veriyor: “Madem herşey elimizden çıkacak, fâni olup kaybolacak. Acaba bâkiye tebdil edip ibka etmek çaresi yok mu?” deyip, düşünürken birden semavî sadâ-yı Kur’an işitiliyor. Der: “Evet var. Hem, beş mertebe kârlı bir surette güzel ve rahat bir çaresi var.”

Sual: Nedir?

Elcevab: Emaneti, sahib-i hakikîsine satmak.. İşte o satışta, beş derece kâr içinde kâr var.

Birinci kâr: Fâni mal, beka bulur. Çünki Kayyum-u Bâki olan Zât-ı Zülcelal’e verilen ve onun yolunda sarfedilen şu ömr-ü zâil, bâkiye inkılab eder, bâki meyveler verir. O vakit ömür dakikaları, âdeta tohumlar, çekirdekler hükmünde zahiren fena bulur, çürür. Fakat âlem-i bekada, saadet çiçekleri açarlar ve sünbüllenirler. Ve Âlem-i Berzah’ta ziyadar, munis birer manzara olurlar.

İkinci kâr: Cennet gibi bir fiat veriliyor.

Üçüncü kâr: Her a’zâ ve hâsselerin kıymeti, birden bine çıkar. Meselâ: Akıl bir âlettir. Eğer Cenab-ı Hakk’a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan, öyle meş’um ve müz’iç ve muacciz bir âlet olur ki; geçmiş zamanın âlâm-ı hazînanesini ve gelecek zamanın ehval-i muhavvifanesini senin bu bîçare başına yükletecek, yümünsüz ve muzır bir âlet derekesine iner. İşte bunun içindir ki: Fâsık adam, aklın iz’ac ve tacizinden kurtulmak için, galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçar. Eğer Mâlik-i Hakikî’sine satılsa ve onun hesabına çalıştırsan; akıl, öyle tılsımlı bir anahtar olur ki: Şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini, saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbanî derecesine çıkar. Meselâ: Göz bir hâssedir ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyreder. Eğer Cenab-ı Hakk’a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan; geçici, devamsız bazı güzellikleri, manzaraları seyr ile şehvet ve heves-i nefsaniyeye bir kavvad derekesinde bir hizmetkâr olur. Eğer gözü, gözün

Sâni'-i Basîr'ine satsan ve onun hesabına ve izni dairesinde çalıştırsan; o zaman şu göz, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir mütalaacısı ve şu âlemdeki mu'cizat-ı san'at-ı Rabbaniyenin bir seyircisi ve şu Küre-i Arz bahçesindeki rahmet çiçeklerinin mübarek bir arısı derecesine çıkar. Meselâ: Dildeki kuvve-i zaikayı, Fâtır-ı Hakîm'ine satmazsan, belki nefis hesabına, mide namına çalıştırsan; o vakit midenin tavlasına ve fabrikasına bir kapıcı derekesine iner, sukut eder. Eğer Rezzak-ı Kerim'e satsan; o zaman dildeki kuvve-i zaika, rahmet-i İlahiye hazinelerinin bir nâzır-ı mahiri ve Kudret-i Samedaniye matbahlarının bir müfettiş-i şâkiri rütbesine çıkar.

İşte ey akıl, dikkat et! Meş'um bir âlet nerede? Kâinat anahtarı nerede? Ey göz, güzel bak! Âdi bir kavvad nerede? Kütübhane-i İlahînin mütefennin bir nâzırı nerede? Ve ey dil, iyi tad! Bir tavla kapıcısı ve bir fabrika yasakçısı nerede? Hazine-i hâssa-i rahmet nâzırı nerede?

Ve daha bunlar gibi başka âletleri ve a'zâları kıyas etsen anlarsın ki: Hakikaten mü'min Cennet'e lâyık ve kâfir Cehennem'e muvafık bir mahiyet kesbeder. Ve onların herbiri, öyle bir kıymet almalarının sebebi: Mü'min, imanıyla Hâlıkının emanetini, onun namına ve izni dairesinde istimal etmesidir. Ve kâfir, hıyanet edip nefs-i emmare hesabına çalıştırmasıdır.

Dördüncü Kâr: İnsan zaîftir, belaları çok. Fakirdir, ihtiyacı pek ziyade. Âcizdir, hayat yükü pek ağır. Eğer Kadîr-i Zülcelal'e dayanıp tevekkül etmezse ve itimad edip teslim olmazsa, vicdanı daim azab içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder.

Beşinci kâr: Bütün o a'zâ ve âletlerin ibadeti ve tesbihatı ve o yüksek ücretleri, en muhtaç olduğun bir zamanda, Cennet yemişleri suretinde sana verileceğine; ehl-i zevk ve keşif ve ehl-i ihtisas ve müşahede ittifak etmişler.

İşte bu beş mertebe kârlı ticareti yapmazsan, şu kârlardan mahrumiyetten başka, beş derece hasaret içinde

hasarete düşeceksin.

Birinci hasaret: O kadar sevdiğin mal ve evlâd ve perestiş ettiğin nefis ve heva ve meftun olduğun gençlik ve hayat zayi' olup kaybolacak, senin elinden çıkacaklar. Fakat günahlarını, elemlerini sana bırakıp boynuna yükletecekler.

İkinci hasaret: Emanette hıyanet cezasını çekeceksin. Çünki en kıymetdar âletleri, en kıymetsiz şeylerde sarfedip nefsine zulmettin.

Üçüncü hasaret: Bütün o kıymetdar cihazat-ı insaniyeyi, hayvanlıktan çok aşağı bir derekeye düşürüp hikmet-i İlahiyeye iftira ve zulmettin.

Dördüncü hasaret: Acz ve fakrın ile beraber, o pek ağır hayat yükünü, zaîf beline yükleyip zeval ve firak sillesi altında daim vaveylâ edeceksin.

Beşinci hasaret: Hayat-ı ebediye esasatını ve saadet-i uhreviye levazımatını tedarik etmek için verilen akıl, kalb, göz ve dil gibi güzel hediye-i Rahmaniyeyi, Cehennem kapılarını sana açacak çirkin bir surete çevirmektir.

Şimdi satmağa bakacağız. Acaba o kadar ağır bir şey midir ki, çokları satmaktan kaçıyorlar. Yok, kat'â ve aslâ! Hiç öyle ağırlığı yoktur. Zira helâl dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur. Feraiz-i İlahiye ise hafiftir, azdır. Allah'a abd ve asker olmak, öyle lezzetli bir şereftir ki, tarif edilmez. Vazife ise: Yalnız bir asker gibi Allah namına işlemeli, başlamalı. Ve Allah hesabıyla vermeli ve almalı. Ve izni ve kanunu dairesinde hareket etmeli, sükûnet bulmalı. Kusur etse, istiğfar etmeli. Yâ Rab! Kusurumuzu afvet, bizi kendine kul kabul et, emanetini kabzetmek zamanına kadar bizi emanette emin kıl. Âmîn demeli ve ona yalvarmalı...

* * *

Yedinci Söz

Şu kâinatın tılsım-ı muğlakını açan آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ruh-u beşer için saadet kapısını fetheden ne kadar kıymetdar iki tılsım-ı müşkilküşa olduğunu ve sabır ile Hâlıkına tevekkül ve iltica ve şükür ile Rezzakından sual ve dua; ne kadar nâfi' ve tiryak gibi iki ilâç olduğunu; ve Kur'an'ı dinlemek, hükmüne inkıyad etmek, namazı kılmak, kebairi terk etmek; ebed-ül âbâd yolculuğunda ne kadar mühim, değerli, revnakdar bir bilet, bir zâd-ı âhiret, bir nur-u kabir olduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir zaman bir asker, meydan-ı harb ve imtihanda, kâr ve zarar deveranında pek müdhiş bir vaziyete düşer. Şöyle ki:

Sağ ve sol iki tarafından dehşetli derin iki yara ile yaralı ve arkasında cesîm bir arslan, ona saldırmak için bekliyor gibi duruyor. Ve gözü önünde bir darağacı dikilmiş, bütün sevdiklerini asıp mahvediyor, onu da bekliyor. Hem bu hali ile beraber uzun bir yolculuğu var, nefyediliyor. O bîçare, şu dehşet içinde, me'yusane düşünürken; sağ cihetinde Hızır gibi bir hayırhah, nuranî bir zât peyda olur. Ona der:

"Me'yus olma. Sana iki tılsım verip öğreteceğim. Güzelce istimal etsen, o arslan, sana müsahhar bir at olur. Hem o darağacı, sana keyif ve tenezzüh için hoş bir salıncağa döner. Hem sana iki ilâç vereceğim. Güzelce istimal etsen; o iki müteaffin yaraların, iki güzel kokulu Gül-ü Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) denilen latif çiçeğe inkılab ederler. Hem sana bir bilet vereceğim. Onunla, uçar gibi bir senelik bir yolu, bir günde kesersin. İşte eğer inanmıyorsan, bir parça tecrübe et. Tâ doğru olduğunu anlayasın."

Hakikaten bir parça tecrübe etti. Doğru olduğunu tasdik etti. Evet ben, yani şu bîçare Said dahi bunu tasdik ederim.

Çünki biraz tecrübe ettim, pek doğru gördüm.

Bundan sonra birden gördü ki: Sol cihetinden Şeytan gibi dessas, ayyaş aldatıcı bir adam, çok zînetler, süslü suretler, fantaziyeler, müskirler beraber olduğu halde geldi. Karşısında durdu. Ona dedi:

–Hey arkadaş! Gel gel, beraber işret edip keyfedelim. Şu güzel kız suretlerine bakalım. Şu hoş şarkıları dinleyelim. Şu tatlı yemekleri yiyelim.

Sual: Hâ hâ, nedir ağzında gizli okuyorsun?

Cevab: Bir tılsım.

–Bırak şu anlaşılmaz işi. Hazır keyfimizi bozmayalım.

S- Hâ, şu ellerindeki nedir?

C- Bir ilâç.

–At şunu. Sağlamsın. Neyin var. Alkış zamanıdır.

S- Hâ, şu beş nişanlı kâğıt nedir?

C- Bir bilet. Bir tayinat senedi.

–Yırt bunları. Şu güzel bahar mevsiminde yolculuk bizim nemize lâzım! der. Herbir desise ile onu iknaa çalışır. Hattâ o bîçare, ona biraz meyleder. Evet, insan aldanır. Ben de öyle bir dessasa aldandım.

Birden sağ cihetinden ra'd gibi bir ses gelir. Der: "Sakın aldanma. Ve o dessasa de ki: Eğer arkamdaki arslanı öldürüp, önümdeki darağacını kaldırıp, sağ ve solumdaki yaraları def'edip peşimdeki yolculuğu men'edecek bir çare sende varsa, bulursan; haydi yap, göster, görelim. Sonra de: Gel keyfedelim. Yoksa sus hey sersem!. Tâ Hızır gibi bu zât-ı semavî dediğini desin."

İşte ey gençliğinde gülmüş, şimdi güldüğüne ağlayan nefsim! Bil: O bîçare asker ise, sensin ve insandır. Ve o arslan ise, eceldir. Ve o darağacı ise, ölüm ve zeval ve firaktır ki; gece gündüzün dönmesinde her dost veda eder, kaybolur. Ve o iki yara ise, birisi müz'ic ve hadsiz bir acz-i beşerî; diğeri elîm, nihayetsiz bir fakr-ı insanîdir. Ve o nefy ve yolculuk ise, âlem-i ervahtan, rahm-ı maderden, sabavetten, ihtiyarlıktan, dünyadan, kabirden, berzahtan, haşirden, Sırat'tan geçer bir uzun sefer-i imtihandır.

Ve o iki tılsım ise, Cenab-ı Hakk’a iman ve âhirete imandır. Evet şu kudsî tılsım ile ölüm; insan-ı mü’mini, zindan-ı dünyadan bostan-ı cinana, huzur-u Rahman’a götüren bir müsahhar at ve burak suretini alır. Onun içindir ki: Ölümün hakikatını gören kâmil insanlar, ölümü sevmişler. Daha ölüm gelmeden ölmek istemişler. Hem zeval ve firak, memat ve vefat ve darağacı olan mürur-u zaman, o iman tılsımı ile, Sâni’-i Zülcelal’in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu’cizat-ı nakşını, havarık-ı kudretini, tecelliyat-ı rahmetini, kemal-i lezzetle seyr ve temaşaya vasıta suretini alır. Evet Güneşin nurundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder.

Ve o iki ilâç ise, biri sabır ile tevekküldür. Hâlıkının kudretine istinad, hikmetine itimaddır.

Öyle mi? Evet emr-i كُنْ فَيَكُونُ e mâlik bir Sultan-ı Cihan’a acz tezkeresiyle istinad eden bir adamın ne pervası olabilir? Zira en müdhiş bir musibet karşısında اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ deyip itminan-ı kalb ile Rabb-ı Rahîm’ine itimad eder. Evet ârif-i billah, aczden, mehafetullahtan telezzüz eder. Evet havfta lezzet vardır. Eğer bir yaşındaki bir çocuğun aklı bulunsa ve ondan sual edilse: “En leziz ve en tatlı haletin nedir?” Belki diyecek: “Aczimi, za’fımı anlayıp, vâlidemin tatlı tokatından korkarak yine vâlidemin şefkatli sinesine sığındığım halettir.” Halbuki bütün vâlidelerin şefkatleri, ancak bir lem’a-i tecelli-i rahmettir. Onun içindir ki: Kâmil insanlar, aczde ve havfullahta öyle bir lezzet bulmuşlar ki; kendi havl ve kuvvetlerinden şiddetle teberri edip, Allah’a acz ile sığınmışlar. Aczi ve havfı, kendilerine şefaatçı yapmışlar.

Diğer ilâç ise, şükür ve kanaat ile taleb ve dua ve Rezzak-ı Rahîm’in rahmetine itimaddır. Öyle mi? Evet, bütün yeryüzünü bir sofra-i nimet eden ve bahar mevsimini bir çiçek destesi yapan ve o sofranın yanına koyan ve üstüne serpen bir Cevvad-ı Kerim’in misafirine fakr u ihtiyaç, nasıl elîm ve ağır olabilir? Belki fakr u ihtiyacı, hoş bir iştiha

suretini alır. İştiha gibi fakrın tezyidine çalışır. Onun içindir ki: Kâmil insanlar, fakr ile fahretmişler. Sakın yanlış anlama! Allah’a karşı fakrını hissedip yalvarmak demektir. Yoksa fakrını halka gösterip, dilencilik vaziyetini almak demek değildir.

Ve o bilet, sened ise; başta namaz olarak eda-i feraiz ve terk-i kebairdir. Öyle mi? Evet bütün ehl-i ihtisas ve müşahedenin ve bütün ehl-i zevk ve keşfin ittifakıyla; o uzun ve karanlıklı ebed-ül âbâd yolunda zâd ü zahîre, ışık ve burak; ancak Kur’anın evamirini imtisal ve nevahisinden içtinab ile elde edilebilir. Yoksa fen ve felsefe, san’at ve hikmet, o yolda beş para etmez. Onların ışıkları, kabrin kapısına kadardır.

İşte ey tenbel nefsim!

Beş vakit namazı kılmak, yedi kebairi terketmek; ne kadar az ve rahat ve hafiftir. Neticesi ve meyvesi ve faidesi ne kadar çok mühim ve büyük olduğunu; aklın varsa, bozulmamış ise anlarsın. Ve fısk ve sefahete seni teşvik eden şeytana ve o adama dersin:

Eğer ölümü öldürüp, zevali dünyadan izale etmek ve aczi ve fakrı, beşerden kaldırıp kabir kapısını kapamak çaresi varsa, söyle dinleyelim. Yoksa sus. Kâinat mescid-i kebirinde Kur’an kâinatı okuyor! Onu dinleyelim. O nur ile nurlanalım, hidayetiyle amel edelim ve onu vird-i zeban edelim.

Evet söz odur ve ona derler. Hak olup, Hak’tan gelip Hak diyen ve hakikatı gösteren ve nuranî hikmeti neşreden odur.

اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ قُلُوبَنَا بِنُورِ اْلاِيمَانِ وَ الْقُرْآنِ اَللّٰهُمَّ اَغْنِنَا بِاْلاِفْتِقَارِ اِلَيْكَ وَ لاَ تَفْقُرْنَا
بِاْلاِسْتِغْنَاءِ عَنْكَ تَبَرَّاْنَا اِلَيْكَ مِنْ حَوْلِنَا وَ قُوَّتِنَا وَ الْتَجَئْنَا اِلَى حَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ
فَاجْعَلْنَا مِنَ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ وَ لاَتَكِلْنَا اِلَي اَنْفُسِنَا وَاحْفَظْنَا بِحِفْظِكَ وَارْحَمْنَا وَ
ارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ
صَفِيِّكَ وَ خَلِيلِكَ وَ جَمَالِ مُلْكِكَ وَ مَلِيكِ صُنْعِكَ وَ عَيْنِ عِنَايَتِكَ وَ شَمْسِ
هِدَايَتِكَ وَ لِسَانِ حُجَّتِكَ وَ مِثَالِ رَحْمَتِكَ وَ نُورِ خَلْقِكَ وَ شَرَفِ مَوْجُودَاتِكَ وَ
سِرَاجِ وَحْدَتِكَ فِى كَثْرَةِ مَخْلُوقَاتِكَ وَ كَاشِفِ طِلْسِمِ كَائِنَاتِكَ وَ دَلاَّلِ سَلْطَنَةِ
رُبُوبِيَّتِكَ وَ مُبَلِّغِ مَرْضِيَّاتِكَ وَ مُعَرِّفِ كُنُوزِ اَسْمَائِكَ وَ مُعَلِّمِ عِبَادِكَ وَ تَرْجُمَانِ
آيَاتِكَ وَمِرْآتِ جَمَالِ رُبُوبِيَّتِكَ وَ مَدَارِ شُهُودِكَ وَ اِشْهَادِكَ وَ حَبِيبِكَ وَ رَسُولِكَ

الّذِى اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ وَ عَلَى اِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّنَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ عَلَى مَلئِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ وَ عَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ آمِين

* * *

Sekizinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اَللّٰهُ لاَ اِلهَ اِلاَّ هُوَ اَلْحَىُّ الْقَيُّومُ ❊ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ اْلاِسْلاَمُ

Şu dünya ve dünya içindeki ruh-u insanî ve insanda dinin mahiyet ve kıymetlerini ve eğer din-i hak olmazsa, dünya bir zindan olması ve dinsiz insan, en bedbaht mahluk olduğunu ve şu âlemin tılsımını açan, ruh-u beşerîyi zulümattan kurtaran يَا اَللّٰهُ ve لاَ اِلهَ اِلاَّ اللّٰهُ olduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Eski zamanda iki kardeş, uzun bir seyahate beraber gidiyorlar. Gitgide tâ yol ikileşti.

O iki yol başında ciddî bir adamı gördüler. Ondan sordular: "Hangi yol iyidir?" O dahi onlara dedi ki: Sağ yolda kanun ve nizama tebaiyet mecburiyeti vardır. Fakat o külfet içinde bir emniyet ve saadet vardır. Sol yolda ise, serbestiyet ve hürriyet vardır. Fakat o serbestiyet içinde bir tehlike ve şekavet vardır. Şimdi intihabdaki ihtiyar sizdedir.

Bunu dinledikten sonra güzel huylu kardeş sağ yola تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ deyip gitti ve nizam ve intizama tebaiyeti kabul etti. Ahlâksız ve serseri olan diğer kardeş, sırf serbestlik için sol yolu tercih etti. Zahiren hafif, manen ağır vaziyette giden bu adamı hayalen takib ediyoruz:

İşte bu adam, dereden tepeden aşıp, gitgide tâ hâlî bir sahraya girdi. Birden müdhiş bir sadâ işitti. Baktı ki: Dehşetli bir arslan, meşelikten çıkıp ona hücum ediyor. O da kaçtı. Tâ altmış arşın derinliğinde susuz bir kuyuya rastgeldi. Korkusundan kendini içine attı. Yarısına kadar düşüp, elleri bir ağaca rastgeldi, yapıştı. Kuyunun duvarında göğermiş olan o ağacın iki kökü var. İki fare, biri beyaz biri siyah, o iki köke musallat olup kesiyorlar.

Yukarıya baktı gördü ki: Arslan, nöbetçi gibi kuyunun başında bekliyor. Aşağıya baktı gördü ki: Dehşetli bir ejderha, içindedir. Başını kaldırmış, otuz arşın yukarıdaki ayağına takarrüb etmiş. Ağzı kuyu ağzı gibi geniştir. Kuyunun duvarına baktı gördü ki: Isırıcı muzır haşerat, etrafını sarmışlar. Ağacın başına baktı gördü ki: Bir incir ağacıdır. Fakat hârika olarak muhtelif çok ağaçların meyveleri, cevizden nara kadar başında yemişleri var.

İşte şu adam, sû'-i fehminden, akılsızlığından anlamıyor ki, bu âdi bir iş değildir. Bu işler tesadüfî olamaz. Bu acib işler içinde garib esrar var. Ve pek büyük bir işleyici var olduğunu intikal etmedi. Şimdi bunun kalbi ve ruh ve aklı, şu elîm vaziyetten gizli feryad u fîgân ettikleri halde; nefs-i emmaresi, güya bir şey yokmuş gibi tecahül edip, ruh ve kalbin ağlamasından kulağını kapayıp, kendi kendini aldatarak, bir bahçede bulunuyor gibi o ağacın meyvelerini yemeğe başladı. Halbuki o meyvelerin bir kısmı zehirli ve muzır idi.

Bir hadîs-i kudsîde Cenab-ı Hak buyurmuş: اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى Yani "Kulum beni nasıl tanırsa, onunla öyle muamele ederim."

İşte bu bedbaht adam, sû'-i zan ile ve akılsızlığı ile, gördüğünü âdi ve ayn-ı hakikat telakki etti ve öyle de muamele gördü ve görüyor ve görecek! Ne ölüyor ki kurtulsun, ne de yaşıyor, böylece azab çekiyor. Biz de şu meş'umu, bu azabda bırakıp döneceğiz. Tâ, öteki kardeşin halini anlayacağız.

İşte şu mübarek akıllı zât gidiyor. Fakat biraderi gibi sıkıntı çekmiyor. Çünki güzel ahlâklı olduğundan güzel şeyleri düşünür, güzel hülyalar eder. Kendi kendine ünsiyet eder. Hem biraderi gibi zahmet ve meşakkat çekmiyor. Çünki nizamı bilir, tebaiyet eder, teshilat görür. Asayiş ve emniyet içinde serbest gidiyor. İşte bir bahçeye rastgeldi. İçinde hem güzel çiçek ve meyveler var. Hem bakılmadığı için murdar şeyler de bulunuyor. Kardeşi dahi böyle birisine girmişti. Fakat murdar şeylere dikkat edip meşgul olmuş,

midesini bulandırmış. Hiç istirahat etmeden çıkıp gitmişti. Bu zât ise, “Her şeyin iyisine bak” kaidesiyle amel edip murdar şeylere hiç bakmadı. İyi şeylerden iyi istifade etti. Güzelce istirahat ederek çıkıp gidiyor.

Sonra gitgide bu dahi evvelki biraderi gibi bir sahra-i azîmeye girdi. Birden hücum eden bir arslanın sesini işitti. Korktu, fakat biraderi kadar korkmadı. Çünki hüsn-ü zannıyla ve güzel fikriyle; “Şu sahranın bir hâkimi var. Ve bu arslan, o hâkimin taht-ı emrinde bir hizmetkâr olması ihtimali var” diye düşünüp teselli buldu. Fakat yine kaçtı. Tâ altmış arşın derinliğinde bir susuz kuyuya rastgeldi, kendini içine attı. Biraderi gibi ortasında bir ağaca eli yapıştı; havada muallak kaldı. Baktı iki hayvan, o ağacın iki kökünü kesiyorlar. Yukarıya baktı arslan, aşağıya baktı bir ejderha gördü. Aynı kardeşi gibi bir acib vaziyet gördü. Bu dahi tedehhüş etti. Fakat kardeşinin dehşetinden bin derece hafif. Çünki güzel ahlâkı, ona güzel fikir vermiş ve güzel fikir ise, ona her şeyin güzel cihetini gösteriyor.

İşte bu sebebden şöyle düşündü ki: Bu acib işler, birbiriyle alâkadardır. Hem bir emir ile hareket ederler gibi görünüyor. Öyle ise, bu işlerde bir tılsım vardır. Evet bunlar, bir gizli hâkimin emriyle dönerler. Öyle ise ben yalnız değilim, o gizli hâkim bana bakıyor; beni tecrübe ediyor, bir maksad için beni bir yere sevkedip davet ediyor.

Şu tatlı korku ve güzel fikirden bir merak neş’et eder ki: Acaba beni tecrübe edip kendini bana tanıttırmak isteyen ve bu acib yol ile bir maksada sevkeden kimdir? Sonra, tanımak merakından tılsım sahibinin muhabbeti neş’et etti ve şu muhabbetten, tılsımı açmak arzusu neş’et etti ve o arzudan, tılsım sahibini razı edecek ve hoşuna gidecek bir güzel vaziyet almak iradesi neş’et etti.

Sonra ağacın başına baktı, gördü ki, incir ağacıdır. Fakat başında, binlerle ağacın meyveleri vardır. O vakit bütün bütün korkusu gitti. Çünki kat’î anladı ki bu incir ağacı, bir listedir, bir fihristedir, bir sergidir. O mahfî hâkim, bağ ve bostanındaki meyvelerin nümunelerini, bir tılsım ve bir

mu’cize ile o ağaca takmış ve kendi misafirlerine ihzar ettiği et’imeye birer işaret suretinde o ağacı tezyin etmiş olmalı. Yoksa bir tek ağaç, binler ağaçların meyvelerini vermez.

Sonra niyaza başladı. Tâ, tılsımın anahtarı ona ilham oldu. Bağırdı ki: “Ey bu yerlerin hâkimi! Senin bahtına düştüm. Sana dehalet ediyorum ve sana hizmetkârım ve senin rızanı istiyorum ve seni arıyorum.” Ve bu niyazdan sonra, birden kuyunun duvarı yarılıp, şahane, nezih ve güzel bir bahçeye bir kapı açıldı. Belki ejderha ağzı, o kapıya inkılab etti ve arslan ve ejderha, iki hizmetkâr suretini giydiler ve onu içeriye davet ediyorlar. Hattâ o arslan, kendisine müsahhar bir at şekline girdi.

İşte ey tenbel nefsim! Ve ey hayalî arkadaşım!

Geliniz! Bu iki kardeşin vaziyetlerini müvazene edelim. Tâ, iyilik nasıl iyilik getirir ve fenalık, nasıl fenalık getirir; görelim, bilelim.

Bakınız, sol yolun bedbaht yolcusu, her vakit ejderhanın ağzına girmeye muntazırdır; titriyor ve şu bahtiyar ise, meyvedar ve revnakdar bir bahçeye davet edilir. Hem o bedbaht, elîm bir dehşette ve azîm bir korku içinde kalbi parçalanıyor ve şu bahtiyar ise leziz bir ibret, tatlı bir havf, mahbub bir marifet içinde garib şeyleri seyr ü temaşa ediyor. Hem o bedbaht, vahşet ve me’yusiyet ve kimsesizlik içinde azab çekiyor. Ve şu bahtiyar ise, ünsiyet ve ümid ve iştiyak içinde telezzüz ediyor. Hem o bedbaht, kendini vahşi canavarların hücumuna maruz bir mahpus hükmünde görüyor ve şu bahtiyar ise, bir aziz misafirdir ki, misafiri olduğu Mihmandar-ı Kerim’in acib hizmetkârları ile ünsiyet edip eğleniyor. Hem o bedbaht zahiren leziz, manen zehirli yemişleri yemekle azabını ta’cil ediyor. Zira o meyveler, nümunelerdir. Tatmaya izin var, tâ asıllarına talib olup müşteri olsun. Yoksa, hayvan gibi yutmaya izin yoktur. Ve şu bahtiyar ise tadar, işi anlar. Yemesini te’hir eder ve intizar ile telezzüz eder. Hem o bedbaht, kendi kendine zulmetmiş. Gündüz gibi güzel bir hakikatı ve parlak bir vaziyeti, basiretsizliği ile kendisine muzlim ve zulümatlı bir evham,

bir cehennem şekline getirmiş. Ne şefkate müstehaktır ve ne de kimseden şekvaya hakkı vardır.

Meselâ: Bir adam, güzel bir bahçede, ahbablarının ortasında, yaz mevsiminde hoş bir ziyafetteki keyfe kanaat etmeyip kendini pis müskirlerle sarhoş edip; kendisini kış ortasında, canavarlar içinde aç, çıplak tahayyül edip bağırmaya ve ağlamaya başlasa, nasıl şefkate lâyık değil, kendi kendine zulmediyor. Dostlarını canavar görüp, tahkir ediyor. İşte bu bedbaht dahi öyledir ve şu bahtiyar ise, hakikatı görür. Hakikat ise güzeldir. Hakikatın hüsnünü derk etmekle, hakikat sahibinin kemaline hürmet eder. Rahmetine müstehak olur. İşte “Fenalığı kendinden, iyiliği Allah’tan bil” olan hükm-ü Kur’anînin sırrı zahir oluyor.

Daha bunlar gibi sair farkları müvazene etsen anlayacaksın ki: Evvelkisinin nefs-i emmaresi, ona bir manevî cehennem ihzar etmiş. Ve ötekisinin hüsn-ü niyeti ve hüsn-ü zannı ve hüsn-ü hasleti ve hüsn-ü fikri, onu büyük bir ihsan ve saadete ve parlak bir fazilete ve feyze mazhar etmiş.

Ey nefsim ve ey nefsimle beraber bu hikâyeyi dinleyen adam!

Eğer bedbaht kardeş olmak istemezsen ve bahtiyar kardeş olmak istersen, Kur’an’ı dinle ve hükmüne muti’ ol ve ona yapış ve ahkâmıyla amel et.

Şu hikâye-i temsiliyede olan hakikatları eğer fehmettin ise; hakikat-ı dini ve dünyayı ve insanı ve imanı ona tatbik edebilirsin. Mühimlerini ben söyleyeceğim. İncelerini sen kendin istihrac et.

İşte bak! O iki kardeş ise, biri ruh-u mü’min ve kalb-i sâlihtir. Diğeri, ruh-u kâfir ve kalb-i fâsıktır ve o iki tarîkten sağ ise, tarîk-i Kur’an ve iman’dır. Sol ise, tarîk-ı isyan ve küfrandır. Ve o yoldaki bahçe ise, cem’iyet-i beşeriye ve medeniyet-i insaniye içinde muvakkat hayat-ı içtimaiyedir ki; hayır ve şer, iyi ve fena, temiz ve pis şeyler beraber bulunur. Âkıl odur ki: خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدَرْ kaidesiyle amel eder, selâmet-i kalb ile gider. Ve o sahra ise, şu arz ve dünyadır ve

o arslan ise, ölüm ve eceldir ve o kuyu ise, beden-i insan ve zaman-ı hayattır ve o altmış arşın derinlik ise, ömr-ü vasatî ve ömr-ü galibî olan altmış seneye işarettir ve o ağaç ise, müddet-i ömür ve madde-i hayattır. Ve o siyah ve beyaz iki hayvan ise, gece ve gündüzdür ve o ejderha ise, ağzı kabir olan tarîk-ı berzahiye ve revak-ı uhrevîdir. Fakat o ağız, mü'min için, zindandan bir bahçeye açılan bir kapıdır ve o haşerat-ı muzırra ise, musibat-ı dünyeviyedir. Fakat mü'min için, gaflet uykusuna dalmamak için tatlı ikazat-ı İlahiye ve iltifatat-ı Rahmaniye hükmündedir ve o ağaçtaki yemişler ise, dünyevî nimetlerdir ki; Cenab-ı Kerim-i Mutlak, onları âhiret nimetlerine bir liste, hem ihtar edici, hem müşabihleri, hem Cennet meyvelerine müşterileri davet eden nümuneler suretinde yapmış.

Ve o ağacın birliğiyle beraber muhtelif başka başka meyveler vermesi ise, kudret-i Samedaniyenin sikkesine ve rububiyet-i İlahiyenin hâtemine ve saltanat-ı uluhiyetin turrasına işarettir. Çünki "Bir tek şeyden her şeyi yapmak" yani bir topraktan bütün nebatat ve meyveleri yapmak; hem bir sudan bütün hayvanatı halketmek; hem basit bir yemekten bütün cihazat-ı hayvaniyeyi icad etmek; bununla beraber "Her şeyi bir tek şey yapmak" yani zîhayatın yediği gayet muhtelif-ül cins taamlardan o zîhayata bir lahm-ı mahsus yapmak, bir cild-i basit dokumak gibi san'atlar; Zât-ı Ehad-i Samed olan Sultan-ı Ezel ve Ebed'in sikke-i hâssasıdır, hâtem-i mahsusudur, taklid edilmez bir turrasıdır. Evet, bir şeyi her şey ve her şeyi bir şey yapmak; her şeyin Hâlıkına has ve Kādir-i Küll-i Şey'e mahsus bir nişandır, bir âyettir. Ve o tılsım ise, sırr-ı iman ile açılan sırr-ı hikmet-i hilkattir ve o miftah ise, يَا اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ اَللّٰهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ dur. Ve o ejderha ağzı bahçe kapısına inkılab etmesi ise, işarettir ki: Kabir ehl-i dalalet ve tuğyan için vahşet ve nisyan içinde zindan gibi sıkıntılı ve bir ejderha batnı gibi dar bir mezara açılan bir kapı olduğu halde, ehl-i Kur'an ve iman için zindan-ı dünyadan bostan-ı bekaya ve meydan-ı imtihandan ravza-i Cinana ve zahmet-i hayattan

rahmet-i Rahman’a açılan bir kapıdır ve o vahşi arslanın dahi munis bir hizmetkâra dönmesi ve müsahhar bir at olması ise, işarettir ki:

Mevt, ehl-i dalalet için bütün mahbubatından elîm bir firak-ı ebedîdir. Hem kendi cennet-i kâzibe-i dünyeviyesinden ihraç ve vahşet ve yalnızlık içinde zindan-ı mezara idhal ve hapis olduğu halde, ehl-i hidayet ve ehl-i Kur’an için, öteki âleme gitmiş eski dost ve ahbablarına kavuşmaya vesiledir. Hem hakikî vatanlarına ve ebedî makam-ı saadetlerine girmeye vasıtadır. Hem zindan-ı dünyadan bostan-ı Cinana bir davettir. Hem Rahman-ı Rahîm’in fazlından kendi hizmetine mukabil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Hem vazife-i hayat külfetinden bir terhistir. Hem ubudiyet ve imtihanın talim ve talimatından bir paydostur.

Elhasıl: Her kim hayat-ı fâniyeyi esas maksad yapsa, zahiren bir Cennet içinde olsa da manen cehennemdedir ve her kim hayat-ı bâkiyeye ciddî müteveccih ise, saadet-i dâreyne mazhardır. Dünyası ne kadar fena ve sıkıntılı olsa da; Dünyasını, Cennet’in intizar salonu hükmünde gördüğü için hoş görür, tahammül eder, sabır içinde şükreder…

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ اَهْلِ السَّعَادَةِ وَ السَّلاَمَةِ وَ الْقُرْآنِ وَ الْاِيمَانِ آمِينْ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ بِعَدَدِ جَمِيعِ الْحُرُوفَاتِ الْمُتَشَكِّلَةِ فِى جَمِيعِ الْكَلِمَاتِ الْمُتَمَثِّلَةِ بِاِذْنِ الرَّحْمنِ فِى مَرَايَا تَمَوُّجَاتِ الْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَائَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ قَارِءٍ مِنْ اَوَّلِ النُّزُولِ اِلَى آخِرِ الزَّمَانِ وَ ارْحَمْنَا وَ وَالِدَيْنَا وَارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِعَدَدِهَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

* * *

Dokuzuncu Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ❊ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى السَّموَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

Ey birader! Benden, namazın şu muayyen beş vakte hikmet-i tahsisini soruyorsun. Pek çok hikmetlerinden yalnız birisine işaret ederiz.

Evet herbir namazın vakti, mühim bir inkılab başı olduğu gibi, azîm bir tasarruf-u İlahînin âyinesi ve o tasarruf içinde ihsanat-ı külliye-i İlahiyenin birer ma’kesi olduğundan, Kadîr-i Zülcelal’e o vakitlerde daha ziyade tesbih ve ta’zim ve hadsiz nimetlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnüne karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir. Şu ince ve derin manayı bir parça fehmetmek için “beş nükte”yi nefsimle beraber dinlemek lâzım…

Birinci Nükte: Namazın manası, Cenab-ı Hakk’ı tesbih ve ta’zim ve şükürdür. Yani, celaline karşı kavlen ve fiilen “Sübhanallah” deyip takdis etmek. Hem kemaline karşı, lafzan ve amelen “Allahü Ekber” deyip ta’zim etmek. Hem cemaline karşı, kalben ve lisanen ve bedenen “Elhamdülillah” deyip şükretmektir. Demek tesbih ve tekbir ve hamd, namazın çekirdekleri hükmündedirler. Ondandır ki, namazın harekât ve ezkârında bu üç şey, her tarafında bulunuyorlar. Hem ondandır ki, namazdan sonra, namazın manasını te’kid ve takviye için şu kelimat-ı mübareke, otuzüç defa tekrar edilir. Namazın manası, şu mücmel hülâsalarla te’kid edilir.

İkinci Nükte: İbadetin manası şudur ki: Dergâh-ı İlahîde abd, kendi kusurunu ve acz ve fakrını görüp kemal-i

rububiyetin ve kudret-i Samedaniyenin ve rahmet-i İlahiyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir.

Yani rububiyetin saltanatı, nasılki ubudiyeti ve itaati ister; rububiyetin kudsiyeti, paklığı dahi ister ki: Abd, kendi kusurunu görüp istiğfar ile ve Rabbını bütün nekaisten pâk ve müberra ve ehl-i dalaletin efkâr-ı bâtılasından münezzeh ve muallâ ve kâinatın bütün kusuratından mukaddes ve muarrâ olduğunu; tesbih ile Sübhanallah ile ilân etsin.

Hem de rububiyetin kemal-i kudreti dahi ister ki: Abd, kendi za'fını ve mahlukatın aczini görmekle kudret-i Samedaniyenin azamet-i âsârına karşı istihsan ve hayret içinde Allahü Ekber deyip huzû ile rükûa gidip ona iltica ve tevekkül etsin.

Hem rububiyetin nihayetsiz hazine-i rahmeti de ister ki: Abd, kendi ihtiyacını ve bütün mahlukatın fakr u ihtiyacatını sual ve dua lisanıyla izhar ve Rabbının ihsan ve in'amatını, şükür ve sena ile ve Elhamdülillah ile ilân etsin.

Demek, namazın ef'al ve akvali, bu manaları tazammun ediyor ve bunlar için taraf-ı İlahîden vaz'edilmişler.

Üçüncü Nükte: Nasılki insan, şu âlem-i kebirin bir misal-i musaggarıdır ve Fatiha-i Şerife, şu Kur'an-ı Azîmüşşan'ın bir timsal-i münevveridir. Namaz dahi bütün ibâdâtın enva'ını şamil bir fihriste-i nuraniyedir ve bütün esnaf-ı mahlukatın elvan-ı ibadetlerine işaret eden bir harita-i kudsiyedir.

Dördüncü Nükte: Nasılki haftalık bir saatin saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan milleri birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmünü alırlar. Öyle de; Cenab-ı Hakk'ın bir saat-ı kübrası olan şu âlem-i dünyanın saniyesi hükmünde olan gece ve gündüz deveranı ve dakikaları sayan seneler ve saatleri sayan tabakat-ı ömr-ü insan ve günleri sayan edvar-ı ömr-ü âlem birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmündedirler ve birbirini hatırlatırlar. Meselâ:

Fecir zamanı, tulûa kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı madere düştüğü âvânına, hem semavat ve

arzın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şuunat-ı İlahiyeyi ihtar eder.

Zuhr zamanı ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemaline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-i insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyat-ı rahmeti ve füyuzat-ı nimeti hatırlatır.

Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem âhirzaman Peygamberinin (Aleyhissalâtü Vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki şuunat-ı İlahiyeyi ve in'amat-ı Rahmaniyeyi ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhirinde pekçok mahlukatın gurubunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet ibtidasındaki harabiyetini ihtar ile, tecelliyat-ı celaliyeyi ifham ve beşeri gaflet uykusundan uyandırır, ikaz eder.

İşâ' vakti ise, âlem-i zulümat, nehar âleminin bütün âsârını siyah kefeni ile setretmesini, hem kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bakiyye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dâr-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile Kahhar-ı Zülcelal'in celalli tasarrufatını ilân eder.

Gece vakti ise, hem kışı, hem kabri, hem âlem-i Berzahı ifham ile, ruh-u beşer rahmet-i Rahman'a ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve Berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder ve bütün bu inkılabat içinde Cenab-ı Mün'im-i Hakikî'nin nihayetsiz nimetlerini ihtar ile ne derece hamd ü senaya müstehak olduğunu ilân eder.

İkinci sabah ise, sabah-ı haşri ihtar eder. Evet şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar makul ve lâzım ve kat'î ise, haşrin sabahı da, Berzahın baharı da o kat'iyyettedir.

Demek bu beş vaktin herbiri, bir mühim inkılab başında olduğu ve büyük inkılabları ihtar ettiği gibi; kudret-i Samedaniyenin tasarrufat-ı azîme-i yevmiyesinin işaretiyle; hem senevî, hem asrî, hem dehrî, kudretin mu'cizatını ve

rahmetin hedâyâsını hatırlatır. Demek asıl vazife-i fıtrat ve esas-ı ubudiyet ve kat'î borç olan farz namaz, şu vakitlerde lâyıktır ve ensebdir.

Beşinci Nükte: İnsan fıtraten gayet zaîftir. Halbuki her şey ona ilişir, onu müteessir ve müteellim eder. Hem gayet âcizdir. Halbuki belaları ve düşmanları pek çoktur. Hem gayet fakirdir. Halbuki ihtiyacatı pek ziyadedir. Hem tenbel ve iktidarsızdır. Halbuki hayatın tekâlifi gayet ağırdır. Hem insaniyet onu kâinatla alâkadar etmiştir. Halbuki sevdiği, ünsiyet ettiği şeylerin zeval ve firakı, mütemadiyen onu incitiyor. Hem akıl ona yüksek maksadlar ve bâki meyveler gösteriyor. Halbuki eli kısa, ömrü kısa, iktidarı kısa, sabrı kısadır.

İşte bu vaziyette bir ruh, fecir zamanında bir Kadîr-i Zülcelal'in, bir Rahîm-i Zülcemal'in dergâhına niyaz ile namaz ile müracaat edip arzuhal etmek, tevfik ve meded istemek ne kadar elzem ve peşindeki gündüz âleminde başına gelecek, beline yüklenecek işleri, vazifeleri tahammül için ne kadar lüzumlu bir nokta-i istinad olduğu bedaheten anlaşılır.

Ve zuhr zamanında ki, o zaman, gündüzün kemali ve zevale meyli ve yevmî işlerin âvân-ı tekemmülü ve meşagilin tazyikinden muvakkat bir istirahat zamanı ve fâni dünyanın bekasız ve ağır işlerin verdiği gaflet ve sersemlikten ruhun teneffüse ihtiyaç vakti ve in'amat-ı İlahiyenin tezahür ettiği bir andır.

Ruh-u beşer, o tazyikten kurtulup, o gafletten sıyrılıp, o manasız ve bekasız şeylerden çıkıp Kayyum-u Bâki olan Mün'im-i Hakikî'nin dergâhına gidip el bağlayarak, yekûn nimetlerine şükür ve hamd edip ve istiane etmek ve celal ve azametine karşı rükû ile aczini izhar etmek ve kemal-i bîzevaline ve cemal-i bîmisaline karşı secde edip hayret ve muhabbet ve mahviyetini ilân etmek demek olan zuhr namazını kılmak; ne kadar güzel, ne kadar hoş, ne kadar lâzım ve münasib olduğunu anlamayan insan, insan değil…

Asr vaktinde ki o vakit, hem güz mevsim-i hazînanesini ve ihtiyarlık halet-i mahzunanesini ve âhirzaman mevsim-i elîmanesini andırır ve hatırlattırır. Hem yevmî işlerin neticelenmesi zamanı, hem o günde mazhar olduğu sıhhat ve selâmet ve hayırlı hizmet gibi niam-ı İlahiyenin bir yekûn-ü azîm teşkil ettiği zamanı, hem o koca Güneşin ufûle meyletmesi işaretiyle; insan bir misafir memur ve her şey geçici, bîkarar olduğunu ilân etmek zamanıdır.

Şimdi ebediyeti isteyen ve ebed için halkolunan ve ihsana karşı perestiş eden ve firaktan müteellim olan ruh-u insan, kalkıp abdest alıp şu asr vaktinde ikindi namazını kılmak için Kadîm-i Bâki ve Kayyum-u Sermedî'nin dergâh-ı Samedaniyesine arz-ı münacat ederek, zevalsiz ve nihayetsiz rahmetinin iltifatına iltica edip, hesabsız nimetlerine karşı şükür ve hamd ederek, izzet-i rububiyetine karşı zelilane rükûa gidip, sermediyet-i uluhiyetine karşı mahviyetkârane secde ederek, hakikî bir teselli-i kalb, bir rahat-ı ruh bulup huzur-u kibriyasında kemerbeste-i ubudiyet olmak demek olan asr namazını kılmak, ne kadar ulvî bir vazife, ne kadar münasib bir hizmet, ne kadar yerinde bir borc-u fıtrat eda etmek, belki gayet hoş bir saadet elde etmek olduğunu; insan olan anlar.

Mağrib vaktinde ki o zaman, hem kışın başlamasından yaz ve güz âleminin nazenin ve güzel mahlukatının veda-i hazînanesi içinde gurub etmesinin zamanını andırır. Hem insanın vefatıyla bütün sevdiklerinden bir firak-ı elîmane içinde ayrılıp kabre girmek zamanını hatırlatır. Hem dünyanın zelzele-i sekerat içinde vefatıyla, bütün sekenesi başka âlemlere göçmesi ve bu dâr-ı imtihan lâmbasının söndürülmesi zamanını andırır, hatırlatır ve zevalde gurub eden mahbublara perestiş edenleri şiddetle ikaz eder bir zamandır.

İşte akşam namazı için böyle bir vakitte, fıtraten bir Cemal-i Bâki'ye âyine-i müştak olan ruh-u beşer, şu azîm işleri yapan ve bu cesîm âlemleri çeviren, tebdil eden Kadîm-i Lemyezel ve Bâki-i Lâyezal'in arş-ı azametine

yüzünü çevirip bu fânilerin üstünde “Allahü Ekber” deyip onlardan ellerini çekip hizmet-i Mevlâ için el bağlayıp Daim-i Bâki’nin huzurunda kıyam edip “Elhamdülillah” demekle; kusursuz kemaline, misilsiz cemaline, nihayetsiz rahmetine karşı hamd ü sena edip اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِينُ demekle, muinsiz rububiyetine, şeriksiz uluhiyetine, vezirsiz saltanatına karşı arz-ı ubudiyet ve istiane etmek…

Hem nihayetsiz kibriyasına, hadsiz kudretine ve acizsiz izzetine karşı rükûa gidip bütün kâinatla beraber za’f u aczini, fakr u zilletini izhar etmekle, سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيمِ deyip Rabb-ı Azîm’ini tesbih edip; hem zevalsiz cemal-i zâtına, tegayyürsüz sıfât-ı kudsiyesine, tebeddülsüz kemal-i sermediyetine karşı secde edip hayret ve mahviyet içinde terk-i masiva ile muhabbet ve ubudiyetini ilân edip, hem bütün fânilere bedel bir Cemil-i Bâki, bir Rahîm-i Sermedî bulup, سُبْحَانَ رَبِّىَ اْلاَعْلَى demekle zevalden münezzeh, kusurdan müberra Rabb-i A’lâsını takdis etmek…

Sonra teşehhüd edip, oturup bütün mahlukatın tahiyyat-ı mübarekelerini ve salavat-ı tayyibelerini kendi hesabına o Cemil-i Lemyezel ve Celil-i Lâyezal’e hediye edip ve Resul-i Ekrem’ine selâm etmekle biatını tecdid ve evamirine itaatını izhar edip ve imanını tecdid ile tenvir etmek için şu kasr-ı kâinatın intizam-ı hakîmanesini müşahede edip Sâni’-i Zülcelal’in vahdaniyetine şehadet etmek…

Hem saltanat-ı rububiyetin dellâlı ve mübelliğ-i marziyatı ve kitab-ı kâinatın tercüman-ı âyâtı olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm’ın risaletine şehadet etmek demek olan mağrib namazını kılmak ne kadar latif, nazif bir vazife, ne kadar aziz, leziz bir hizmet, ne kadar hoş ve güzel bir ubudiyet, ne kadar ciddî bir hakikat ve bu fâni misafirhanede bâkiyane bir sohbet ve daimane bir saadet olduğunu anlamayan adam, nasıl adam olabilir!

İşâ’ vaktinde ki o vakit, gündüzün ufukta kalan bakiyye-i âsârı dahi kaybolup, gece âlemi kâinatı kaplar. مُقَلِّبُ الَّيْلِ وَ النَّهَارِ olan Kadîr-i Zülcelal’in o beyaz sahifeyi bu siyah sahifeye çevirmesindeki tasarrufat-ı Rabbaniyesiyle yazın

müzeyyen yeşil sahifesini, kışın bârid beyaz sahifesine çevirmesindeki

مُسَخِّرُ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ olan Hakîm-i Zülkemal'in icraat-ı İlahiyesini hatırlatır. Hem mürur-u zamanla ehl-i kuburun bakiyye-i âsârı dahi şu dünyadan kesilmesiyle bütün bütün başka âleme geçmesindeki Hâlık-ı Mevt ve Hayat'ın şuunat-ı İlahiyesini andırır. Hem dar ve fâni ve hakir dünyanın tamamen harab olup, azîm sekeratıyla vefat edip, geniş ve bâki ve azametli âlem-i âhiretin inkişafında Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın tasarrufat-ı celaliyesini ve tecelliyat-ı cemaliyesini andırır, hatırlattırır bir zamandır. Hem şu kâinatın Mâlik ve Mutasarrıf-ı Hakikîsi, Mabud ve Mahbub-u Hakikîsi o zât olabilir ki; gece gündüzü, kış ve yazı, dünya ve âhireti, bir kitabın sahifeleri gibi sühuletle çevirir, yazar bozar, değiştirir. Bütün bunlara hükmeder bir Kadîr-i Mutlak olduğunu isbat eden bir vaziyettir.

İşte nihayetsiz âciz, zaîf, hem nihayetsiz fakir, muhtaç, hem nihayetsiz bir istikbal zulümatına dalmakta, hem nihayetsiz hâdisat içinde çalkanmakta olan ruh-u beşer, yatsı namazını kılmak için şu manadaki işâ'da İbrahimvari لاَ أُحِبُّ اْلآفِلِينَ deyip Mabud-u Lemyezel, Mahbub-u Lâyezal'in dergâhına namaz ile iltica edip ve şu fâni âlemde ve fâni ömürde ve karanlık dünyada ve karanlık istikbalde, bir Bâki-i Sermedî ile münacat edip bir parçacık bir sohbet-i bâkiye, birkaç dakikacık bir ömr-ü bâki içinde dünyasına nur serpecek, istikbalini ışıklandıracak, mevcudatın ve ahbabının firak ve zevalinden neş'et eden yaralarına merhem sürecek olan Rahman-ı Rahîm'in iltifat-ı rahmetini ve nur-u hidayetini görüp istemek...

Hem muvakkaten onu unutan ve gizlenen dünyayı, o dahi unutup, dertlerini kalbin ağlamasıyla dergâh-ı rahmette döküp; hem ne olur ne olmaz, ölüme benzeyen uykuya girmeden evvel, son vazife-i ubudiyetini yapıp, yevmiye defter-i amelini hüsn-ü hâtime ile bağlamak için salâte kıyam etmek, yani bütün fâni sevdiklerine bedel bir Mabud ve Mahbub-u Bâki'nin ve bütün dilencilik ettiği âcizlere

bedel bir Kadîr-i Kerim’in ve bütün titrediği muzırların şerrinden kurtulmak için bir Hafîz-i Rahîm’in huzuruna çıkmak…

Hem Fatiha ile başlamak, yani bir şeye yaramayan ve yerinde olmayan nâkıs, fakir mahlukları medih ve minnetdarlığa bedel, bir Kâmil-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak ve Rahîm-i Kerim olan Rabb-ül Âlemîn’i medh ü sena etmek…

Hem اِيَّاكَ نَعْبُدُ hitabına terakki etmek, yani küçüklüğü, hiçliği, kimsesizliği ile beraber, ezel ve ebed sultanı olan Mâlik-i Yevmiddin’e intisabıyla şu kâinatta nazdar bir misafir ve ehemmiyetli bir vazifedar makamına girip, اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِينُ demekle bütün mahlukat namına kâinatın cemaat-ı kübrası ve cem’iyet-i uzmasındaki ibâdât ve istianatı ona takdim etmek…

Hem اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ demekle, istikbal karanlığı içinde saadet-i ebediyeye giden, nuranî yolu olan sırat-ı müstakime hidayeti istemek…

Hem şimdi yatmış nebatat, hayvanat gibi gizlenmiş Güneşler, hüşyar yıldızlar, birer nefer misillü emrine müsahhar ve bu misafirhane-i âlemde birer lâmbası ve hizmetkârı olan Zât-ı Zülcelal’in kibriyasını düşünüp “Allahü Ekber” deyip rükûa varmak…

Hem bütün mahlukatın secde-i kübrasını düşünüp, yani şu gecede yatmış mahlukat gibi her senede, her asırdaki enva’-ı mevcudat, hattâ Arz, hattâ Dünya, birer muntazam ordu, belki birer muti’ nefer gibi vazife-i ubudiyet-i dünyeviyesinden emr-i كُنْ فَيَكُونُ ile terhis edildiği zaman, yani âlem-i gayba gönderildiği vakit, nihayet intizam ile zevalde gurub seccadesinde “Allahü Ekber” deyip secde ettikleri…

Hem emr-i كُنْ فَيَكُونُ den gelen bir sayha-i ihya ve ikaz ile yine baharda kısmen aynen, kısmen mislen haşrolup, kıyam edip, kemerbeste-i hizmet-i Mevlâ oldukları gibi, şu insancık onlara iktidaen o Rahman-ı Zülkemal’in, o Rahîm-i Zülcemal’in bârgâh-ı huzurunda hayret-âlûd bir muhabbet,

beka-âlûd bir mahviyet, izzet-âlûd bir tezellül içinde “Allahü Ekber” deyip sücuda gitmek, yani bir nevi mi’raca çıkmak demek olan işâ’ namazını kılmak, ne kadar hoş, ne kadar güzel, ne kadar şirin, ne kadar yüksek, ne kadar aziz ve leziz, ne kadar makul ve münasib bir vazife, bir hizmet, bir ubudiyet, bir ciddî hakikat olduğunu elbette anladın.

Demek şu beş vakit, herbiri birer inkılab-ı azîmin işaratı ve icraat-ı cesîme-i Rabbaniyenin emaratı ve in’amat-ı külliye-i İlahiyenin alâmatı olduklarından; borç ve zimmet olan farz namazın o zamanlara tahsisi, nihayet hikmettir...

سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
اَللّهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى مَنْ اَرْسَلْتَهُ مُعَلِّمًا لِعِبَادِكَ لِيُعَلِّمَهُمْ كَيْفِيَّةَ مَعْرِفَتِكَ وَ الْعُبُودِيَّةَ لَكَ وَ مُعَرِّفًا لِكُنُوزِ اَسْمَائِكَ وَ تَرْجُمَانًا لِآيَاتِ كِتَابِ كَائِنَاتِكَ وَ مِرْآتًا بِعُبُودِيَّتِهِ لِجَمَالِ رُبُوبِيَّتِكَ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ وَ ارْحَمْنَا وَ ارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ آمِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

* * *

Yirmibirinci Söz

[İki Makamdır]
Birinci Makam
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

Bir zaman sinnen, cismen, rütbeten büyük bir adam bana dedi: "Namaz iyidir. Fakat her gün her gün beşer defa kılmak çoktur. Bitmediğinden usanç veriyor."

O zâtın o sözünden hayli zaman geçtikten sonra, nefsimi dinledim. İşittim ki, aynı sözleri söylüyor ve ona baktım gördüm ki; tenbellik kulağıyla şeytandan aynı dersi alıyor. O vakit anladım: O zât o sözü, bütün nüfus-u emmarenin namına söylemiş gibidir veya söylettirilmiştir. O zaman ben dahi dedim: "Madem nefsim emmaredir. Nefsini ıslah etmeyen, başkasını ıslah edemez. Öyle ise, nefsimden başlarım."

Dedim: Ey nefis! Cehl-i mürekkeb içinde, tenbellik döşeğinde, gaflet uykusunda söylediğin şu söze mukabil "beş ikaz"ı benden işit.

Birinci ikaz: Ey bedbaht nefsim! Acaba ömrün ebedî midir! Hiç kat'î senedin var mı ki, gelecek seneye belki yarına kadar kalacaksın? Sana usanç veren, tevehhüm-ü ebediyettir. Keyf için, ebedî dünyada kalacak gibi nazlanıyorsun. Eğer anlasa idin ki, ömrün azdır hem faidesiz gidiyor. Elbette onun yirmidörtten birisini, hakikî bir hayat-ı ebediyenin saadetine medar olacak bir güzel ve hoş ve rahat ve rahmet bir hizmete sarfetmek; usanmak şöyle dursun, belki ciddî bir iştiyak ve hoş bir zevki tahrike sebeb olur.

İkinci ikaz: Ey şikem-perver nefsim! Acaba her gün her gün ekmek yersin, su içersin, havayı teneffüs edersin; sana onlar usanç veriyor mu? Madem vermiyor; çünki ihtiyaç tekerrür ettiğinden, usanç değil belki telezzüz ediyorsun. Öyle ise: Hane-i cismimde senin arkadaşların olan kalbimin gıdası, ruhumun âb-ı hayatı ve latife-i Rabbaniyemin hava-yı nesimini cezb ve celbeden namaz dahi, seni usandırmamak gerektir.

Evet nihayetsiz teessürat ve elemlere maruz ve mübtela ve nihayetsiz telezzüzata ve emellere meftun ve pür-sevda bir kalbin kut ve kuvveti; herşeye kādir bir Rahîm-i Kerim'in kapısını niyaz ile çalmakla elde edilebilir.

Evet şu fâni dünyada kemal-i sür'atle vaveylâ-yı firakı koparan giden ekser mevcudatla alâkadar bir ruhun âb-ı hayatı ise; herşeye bedel bir Mabud-u Bâki'nin, bir Mahbub-u Sermedî'nin çeşme-i rahmetine namaz ile teveccüh etmekle içilebilir.

Evet fıtraten ebediyeti isteyen ve ebed için halkolunan ve ezelî ve ebedî bir zâtın âyinesi olan ve nihayetsiz derecede nazik ve letafetli bulunan zîşuur bir sırr-ı insanî, zînur bir latife-i Rabbaniye; şu kasavetli, ezici ve sıkıntılı, geçici ve zulümatlı ve boğucu olan ahval-i dünyeviye içinde, elbette teneffüse pek çok muhtaçtır ve ancak namazın penceresiyle nefes alabilir.

Üçüncü ikaz: Ey sabırsız nefsim! Acaba geçmiş günlerdeki ibadet külfetini ve namazın meşakkatini ve musibet zahmetini, bugün düşünüp muzdarib olmak, hem gelecek günlerdeki ibadet vazifesini ve namaz hizmetini ve musibet elemini, bugün tasavvur edip sabırsızlık göstermek hiç kâr-ı akıl mıdır?

Şu sabırsızlıkta misalin şöyle bir sersem kumandana benzer ki: Düşmanın sağ cenah kuvveti onun sağındaki kuvvetine iltihak etmiş ve ona taze bir kuvvet olduğu halde; o tutar mühim bir kuvvetini sağ cenaha gönderir, merkezi zayıflaştırır. Hem sol cenahta düşmanın askeri yok iken ve daha gelmeden, büyük bir kuvvet gönderir, "Ateş et!" emrini

verir. Merkezi bütün bütün kuvvetten düşürtür. Düşman işi anlar, merkeze hücum eder; târumâr eder.

Evet buna benzersin. Çünki geçmiş günlerin zahmeti, bugün rahmete kalbolmuş; elemi gitmiş, lezzeti kalmış. Külfeti, keramete iltihak ve meşakkati, sevaba inkılab etmiş. Öyle ise ondan usanç almak değil, belki yeni bir şevk, taze bir zevk ve devama ciddî bir gayret almak lâzım gelir. Gelecek günler ise madem gelmemişler. Şimdiden düşünüp usanmak ve fütur getirmek; aynen o günlerde açlığı ve susuzluğu ile bugün düşünüp bağırıp çağırmak gibi bir divaneliktir.

Madem hakikat böyledir. Âkıl isen, ibadet cihetinde yalnız bugünü düşün ve onun bir saatini, ücreti pek büyük, külfeti pek az, hoş ve güzel ve ulvî bir hizmete sarfediyorum, de. O vakit senin acı bir füturun, tatlı bir gayrete inkılab eder.

İşte ey sabırsız nefsim! Sen üç sabır ile mükellefsin. Birisi: Taat üstünde sabırdır. Birisi: Masiyetten sabırdır. Diğeri: Musibete karşı sabırdır.

Aklın varsa, şu üçüncü ikazdaki temsilde görünen hakikatı rehber tut. Merdane “Yâ Sabûr” de, üç sabrı omuzuna al. Cenab-ı Hakk’ın sana verdiği sabır kuvvetini eğer yanlış yolda dağıtmazsan, her meşakkate ve her musibete kâfi gelebilir ve o kuvvetle dayan.

Dördüncü ikaz: Ey sersem nefsim! Acaba şu vazife-i ubudiyet neticesiz midir, ücreti az mıdır ki, sana usanç veriyor? Halbuki bir adam sana birkaç para verse veyahut seni korkutsa, akşama kadar seni çalıştırır ve fütursuz çalışırsın. Acaba bu misafirhane-i dünyada âciz ve fakir kalbine kut ve gına ve elbette bir menzilin olan kabrinde gıda ve ziya ve herhalde mahkemen olan Mahşer’de sened ve berat ve ister istemez üstünden geçilecek Sırat Köprüsü’nde nur ve burak olacak bir namaz, neticesiz midir veyahut ücreti az mıdır? Bir adam sana yüz liralık bir hediye va’detse, yüz gün seni çalıştırır. Hulf-ül va’d edebilir o adama itimad edersin, fütursuz işlersin.

Acaba hulf-ül va'd hakkında muhal olan bir zât, Cennet gibi bir ücreti ve saadet-i ebediye gibi bir hediyeyi sana va'd etse, pek az bir zamanda, pek güzel bir vazifede seni istihdam etse; sen hizmet etmezsen veya isteksiz, suhre gibi veya usançla, yarım yamalak hizmetinle onu va'dinde ittiham ve hediyesini istihfaf etsen, pek şiddetli bir te'dibe ve dehşetli bir tazibe müstehak olacağını düşünmüyor musun? Dünyada hapsin korkusundan en ağır işlerde fütursuz hizmet ettiğin halde; Cehennem gibi bir haps-i ebedînin havfı, en hafif ve latif bir hizmet için sana gayret vermiyor mu?

Beşinci ikaz: Ey dünyaperest nefsim! Acaba ibadetteki füturun ve namazdaki kusurun meşagil-i dünyeviyenin kesretinden midir veyahut derd-i maişetin meşgalesiyle vakit bulamadığından mıdır? Acaba sırf dünya için mi yaratılmışsın ki, bütün vaktini ona sarfediyorsun!

Sen istidad cihetiyle bütün hayvanatın fevkinde olduğunu ve hayat-ı dünyeviyenin levazımatını tedarikte iktidar cihetiyle, bir serçe kuşuna yetişemediğini biliyorsun. Bundan neden anlamıyorsun ki, vazife-i asliyen hayvan gibi çabalamak değil; belki hakikî bir insan gibi, hakikî bir hayat-ı daime için sa'y etmektir.

Bununla beraber meşagil-i dünyeviye dediğin, çoğu sana ait olmayan ve fuzulî bir surette karıştığın ve karıştırdığın malayani meşgalelerdir. En elzemini bırakıp, güya binler sene ömrün var gibi en lüzumsuz malûmat ile vakit geçiriyorsun. Meselâ: Zühal'in etrafındaki halkaların keyfiyeti nasıldır ve Amerika tavukları ne kadardır? gibi kıymetsiz şeylerle kıymetdar vaktini geçiriyorsun. Güya kozmoğrafya ilminden ve istatistikçi fenninden bir kemal alıyorsun.

Eğer desen: "Beni namazdan ve ibadetten alıkoyan ve fütur veren öyle lüzumsuz şeyler değil, belki derd-i maişetin zarurî işleridir."

Öyle ise ben de sana derim ki: Eğer yüz kuruş bir gündelik ile çalışsan; sonra biri gelse, dese ki: "Gel on

dakika kadar şurayı kaz, yüz lira kıymetinde bir pırlanta ve bir zümrüt bulacaksın.” Sen ona: “Yok, gelmem. Çünki on kuruş gündeliğimden kesilecek, nafakam azalacak” desen; ne kadar divanece bir bahane olduğunu elbette bilirsin.

Aynen onun gibi; sen şu bağında, nafakan için işliyorsun. Eğer farz namazı terketsen, bütün sa’yin semeresi, yalnız dünyevî ve ehemmiyetsiz ve bereketsiz bir nafakaya münhasır kalır. Eğer sen istirahat ve teneffüs vaktini, ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen; o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı âhiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki maden-i manevî bulursun:

Birinci maden: Bütün bağındaki [1](Haşiye) yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebatın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci maden: Hem bu bağdan çıkan mahsulâttan kim yese -hayvan olsun, insan olsun; inek olsun, sinek olsun; müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî namına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve onun malını, onun mahlukatına veren bir tevziat memuru nazarıyla kendine baksan…

İşte bak, namazı terk eden ne kadar büyük bir hasaret eder, ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa’ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hattâ ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. “Neme lâzım” der. “Ben zâten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?” diyecek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: “Daha ziyade ibadetle beraber sa’y-i helâle çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim, âhiretime daha ziyade zahîre tedarik edeceğim.”

Elhasıl: Ey nefis! Bil ki dünkü gün senin elinden çıktı. Yarın ise senin elinde sened yok ki, ona mâliksin. Öyle ise hakikî ömrünü, bulunduğun gün bil. Lâakal günün bir

saatini, ihtiyat akçesi gibi, hakikî istikbal için teşkil olunan bir sandukça-i uhreviye olan bir mescide veya bir seccadeye at.

Hem bil ki: Her yeni gün, sana hem herkese, bir yeni âlemin kapısıdır. Eğer namaz kılmazsan, senin o günkü âlemin zulümatlı ve perişan bir halde gider, senin aleyhinde âlem-i misalde şehadet eder. Zira herkesin, her günde, şu âlemden bir mahsus âlemi var. Hem o âlemin keyfiyeti, o adamın kalbine ve ameline tabidir. Nasılki âyinende görünen muhteşem bir saray, âyinenin rengine bakar. Siyah ise, siyah görünür. Kırmızı ise, kırmızı görünür. Hem onun keyfiyetine bakar. O âyine şişesi düzgün ise, sarayı güzel gösterir. Düzgün değil ise, çirkin gösterir. En nazik şeyleri kaba gösterdiği misillü; sen kalbinle, aklınla, amelinle, gönlünle, kendi âleminin şeklini değiştirirsin. Ya aleyhinde, ya lehinde şehadet ettirebilirsin.

Eğer namazı kılsan, o namazın ile o âlemin Sâni'-i Zülcelal'ine müteveccih olsan; birden, sana bakan âlemin tenevvür eder. Âdeta namazın bir elektrik lâmbası ve namaza niyetin, onun düğmesine dokunması gibi, o âlemin zulümatını dağıtır ve o herc ü merc-i dünyeviyedeki karmakarışık perişaniyet içindeki tebeddülat ve harekât, hikmetli bir intizam ve manidar bir kitabet-i kudret olduğunu gösterir. اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ âyet-i pür-envârından bir nuru, senin kalbine serper. Senin o günkü âlemini, o nurun in'ikasıyla ışıklandırır. Senin lehinde nuraniyetle şehadet ettirir.

Sakın deme: "Benim namazım nerede, şu hakikat-ı namaz nerede?" Zira bir hurma çekirdeği, bir hurma ağacı gibi, kendi ağacını tavsif eder. Fark yalnız icmal ve tafsil ile olduğu gibi; senin ve benim gibi bir âminin -velev hissetmezse- namazı, büyük bir velinin namazı gibi şu nurdan bir hissesi var, şu hakikattan bir sırrı vardır -velev şuurun taalluk etmezse-. Fakat derecata göre inkişaf ve tenevvürü ayrı ayrıdır. Nasıl bir hurma çekirdeğinden, tâ mükemmel bir hurma ağacına kadar ne kadar meratib

bulunur. Öyle de: Namazın derecatında da daha fazla meratib bulunabilir. Fakat bütün o meratibde, o hakikat-ı nuraniyenin esası bulunur.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ قَالَ اَلصَّلاَةُ عِمَادُ الدِّينِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

* * *

Hâtime

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ

[Gafil kafaya bir tokmak ve bir ders-i ibrettir.]

Ey gaflete dalıp ve bu hayatı tatlı görüp ve âhireti unutup, dünyaya talib bedbaht nefsim! Bilir misin neye benzersin? Deve kuşuna… Avcıyı görür, uçamıyor; başını kuma sokuyor, tâ avcı onu görmesin. Koca gövdesi dışarıda. Avcı görür. Yalnız o, gözünü kum içinde kapamış, görmez.

Ey nefis! Şu temsile bak gör: Nasıl dünyaya hasr-ı nazar, aziz bir lezzeti, elîm bir eleme kalbeder.

Meselâ; şu karyede (yani Barla'da) iki adam bulunur. Birisinin yüzde doksandokuz ahbabı İstanbul'a gitmişler. Güzelce yaşıyorlar. Yalnız bir tek burada kalmış. O dahi oraya gidecek. Bunun için şu adam İstanbul'a müştaktır, orayı düşünür. Ahbaba kavuşmak ister. Ne vakit ona denilse "Oraya git", sevinip gülerek gider. İkinci adam ise, yüzde doksandokuz dostları buradan gitmişler. Bir kısmı mahvolmuşlar. Bir kısmı, ne görür, ne de görünür yerlere sokulmuşlar. Perişan olup gitmişler, zanneder. Şu bîçare adam ise, bütün onlara bedel yalnız bir misafire ünsiyet edip teselli bulmak ister. Onunla o elîm âlâm-ı firakı kapamak ister.

Ey nefis! Başta Habibullah, bütün ahbabın kabrin öbür tarafındadırlar. Burada kalan bir-iki tane ise, onlar da gidiyorlar. Ölümden ürküp, kabirden korkup, başını çevirme. Merdane kabre bak, dinle ne taleb eder. Erkekçesine ölümün yüzüne gül, bak ne ister. Sakın gafil olup ikinci adama benzeme.

Ey nefsim! Deme: “Zaman değişmiş, asır başkalaşmış, herkes dünyaya dalmış, hayata perestiş eder. Derd-i maişetle sarhoştur.” Çünki ölüm değişmiyor. Firak, bekaya kalbolup başkalaşmıyor. Acz-i beşerî, fakr-ı insanî değişmiyor, ziyadeleşiyor. Beşer yolculuğu kesilmiyor, sür’at peyda ediyor.

Hem deme: “Ben de herkes gibiyim.” Çünki herkes sana kabir kapısına kadar arkadaşlık eder. Herkesle musibette beraber olmak demek olan teselli ise, kabrin öbür tarafında pek esassızdır. Hem kendini başıboş zannetme. Zira şu misafirhane-i dünyada nazar-ı hikmetle baksan, hiçbir şeyi nizamsız gayesiz göremezsin. Nasıl sen nizamsız, gayesiz kalabilirsin?

Zelzele gibi vakıalar olan şu hâdisat-ı kevniye, tesadüf oyuncağı değiller. Meselâ: Zemine nebatat ve hayvanat enva’ından giydirilen birbiri üstünde, birbiri içinde, gayet muntazam ve gayet münakkaş gömlekler; baştan aşağıya kadar gayelerle, hikmetlerle müzeyyen, mücehhez olduklarını gördüğün ve gayet âlî gayeler içinde kemal-i intizam ile meczub mevlevî gibi devredip döndürmesini bildiğin halde, nasıl oluyor ki, küre-i arzın benî-Âdemden, bahusus ehl-i imandan beğenmediği bir kısım etvar-ı gafletin sıklet-i maneviyesinden omuz silkmeye benzeyen zelzele gibi [2](Haşiye) mevt-âlûd hâdisat-ı hayatiyesini; bir mülhidin neşrettiği gibi gayesiz, tesadüfî zannederek bütün musibetzedelerin elîm zayiatını bedelsiz hebaen-mensur gösterip, müdhiş bir ye’se atarlar. Hem büyük bir hata, hem büyük bir zulüm ederler. Belki öyle hâdiseler, bir Hakîm-i Rahîm’in emriyle ehl-i imanın fâni malını, sadaka hükmüne çevirip ibka etmektir ve küfran-ı nimetten gelen günahlara keffarettir. Nasılki bir gün gelecek, şu müsahhar zemin yüzünün zîneti olan âsâr-ı beşeriyeyi şirk-âlûd, şükürsüz görüp, çirkin bulur. Hâlık’ın emriyle büyük bir zelzele ile bütün yüzünü siler, temizler. Allah’ın emriyle ehl-i şirki

Cehennem’e döker. Ehl-i şükre “Haydi, Cennet’e buyurun” der.

* * *

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ❊ اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ
اْلاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلاَ تَجْعَلُوا
لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَ اَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Yani: “Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz ki, takva mertebesine vâsıl olasınız. Ve yine Rabbinize ibadet ediniz ki; Arz’ı size döşek, semayı binanıza dam yapmış ve semadan suları indirmiş ki, sizlere rızık olmak üzere yerden meyve ve sair gıdaları çıkartsın. Öyle ise, Allah’a misil ve şerik yapmayınız. Bilirsiniz ki, Allah’tan başka mabud ve hâlıkınız yoktur.”

Mukaddime

Akaidî ve imanî hükümleri kavî ve sabit kılmakla meleke haline getiren ancak ibadettir. Evet Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiylerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdanî ve aklî olan imanî hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır. Bu hale, âlem-i İslâmın hal-i hazırdaki vaziyeti şahiddir. Ve keza ibadet, dünya ve âhiret saadetlerine vesile olduğu gibi, maaş ve maâde, yani dünya ve âhiret işlerini tanzime sebebdir ve şahsî ve nev'î kemalâta vasıtadır ve Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir rabıtadır.

İbadetin dünya saadetine vesile olduğunu izah eden cihetler:

Birisi: İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acib ve latif bir mizac ile yaratılmıştır. O mizac yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Meselâ: İnsan en müntehab şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zînetli şeyleri arzu eder, insaniyete lâyık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyillerin iktizası üzerine yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini, istediği gibi güzel bir şekilde tedarikinde çok san'atlara ihtiyacı vardır. O san'atlara vukufu olmadığından, ebna-yı cinsiyle teşrik-i mesaî etmeye mecbur olur ki; herbirisi, semere-i sa'yiyle arkadaşına mübadele suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.

Fakat insandaki kuvve-i şeheviye, kuvve-i gazabiye, kuvve-i akliye Sâni' tarafından tahdid edilmediğinden ve insanın cüz'-i ihtiyarîsiyle terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelâtta zulüm ve

tecavüzler vukua gelir. Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-ı insaniye çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır. Lâkin her ferdin aklı, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki; ferdler, o küllî akıldan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır.

Sonra o şeriatın tesirini, icrasını, tatbikini temin edecek bir merci', bir sahib lâzımdır. O merci' ve o sahib de, ancak peygamberdir. Peygamber olan zâtın da, zahiren ve bâtınen halka olan hâkimiyetini devam ettirmek için, maddî ve manevî bir ulviyete ve bir imtiyaza ihtiyacı olduğu gibi, Hâlık ile olan derece-i münasebet ve alâkasını göstermek için de, bir delile ihtiyacı vardır. Böyle bir delil de ancak mu'cizelerdir.

Sonra Cenab-ı Hakk'ın emirlerine ve nehiylerine itaat ve inkıyadı tesis ve temin etmek için, Sâni'in azametini zihinlerde tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tesbit de ancak akaid ile, yani ahkâm-ı imaniyenin tecellisiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüd eden ibadetle olur.

İkincisi: İbadet, fikirleri Sâni'-i Hakîm'e çevirttirmek içindir. Abdin Sâni'-i Hakîm'e olan teveccühü, itaat ve inkıyadını intac eder. İtaat ve inkıyad ise, abdi intizam-ı ekmel altına idhal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittiba etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sahifelerinde parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder.

Üçüncüsü: İnsan santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fıtratın kanunlarına ve kâinattaki nevamis-i İlahiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh insanın o kanunlara intisab ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da ancak, o emir ve nevahiden ibaret olan ibadetle olur.

Dördüncüsü: Emirleri imtisal, nehiylerden içtinab etmek sayesinde bir ferd, heyet-i içtimaiyede çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhâssa ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda bir ferd, bir nev' hükmüne geçer. Yani pek çok hukuklar, haysiyetler, irşadlar, talimler, ıslahlar gibi vazifeler bir şahsa yüklenir. Eğer o emri imtisal, nevahiden içtinab eden o şahıs olmasa; o vazifeler tamamen payimal olur.

Beşincisi: İnsan İslâmiyet sayesinde, ibadet saikasıyla bütün müslümanlara karşı sabit bir münasebet peyda eder ve kavî bir irtibat ve bağlılık elde eder. Bunlar ise sarsılmaz bir uhuvvete, hakikî bir muhabbete sebeb olur. Zâten heyet-i içtimaiyenin kemaline ve terakkisine ilk ve en birinci basamaklar, uhuvvet ile muhabbettir.

İbadetin şahsî kemalâta sebeb olduğunun izahı:

İnsan cismen küçük, zaîf ve âciz olmakla beraber, hayvanattan addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor ve pek büyük bir istidada mâliktir ve hasredilmeyecek derecede meyilleri vardır ve gayr-ı mütenahî emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır ve gayr-ı mahdud şeheviye ve gazabiye gibi kuvveleri vardır ve öyle acaib bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün enva' ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

İşte böyle bir insanın o yüksek ruhunu inbisat ettiren, ibadettir; istidadlarını inkişaf ettiren, ibadettir; meyillerini temyiz ve tenzih ettiren, ibadettir; emellerini tahakkuk ettiren ibadettir; fikirlerini tevsi' ve intizam altına alan, ibadettir; şeheviye ve gazabiye kuvvelerini hadd altına alan, ibadettir; zahirî ve bâtınî uzuvlarını ve duygularını kirleten tabiat paslarını izale eden, ibadettir; insanı mukadder olan kemalâtına yetiştiren, ibadettir; abd ile Mabud arasında en yüksek ve en latif olan nisbet, ancak ibadettir. Evet kemalât-ı beşeriyenin en yükseği, şu nisbet ve münasebettir.

İhtar: İbadetin ruhu, ihlastır. İhlas ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir faide ibadete illet gösterilse, o ibadet bâtıldır.

Faideler, hikmetler yalnız müreccih olabilirler, illet olamazlar.

(İşarat-ül İ’caz’dan)

1)
(Haşiye): Bu makam, bir bağda bir zata bir derstir ki bu tarz ile beyan edilmiş. ↵

2) (Haşiye): İzmir'in zelzelesi münasebetiyle yazılmıştır. ↵